

A History of the
Thai-Chinese

ประวัติจีนกลุ่มสยาม

เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยา
ถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

เจฟฟรีย์ ชุน
พินพีประไพ พิศาลบุตร
เขียน

พินพีประไพ พิศาลบุตร
สมชาย จิว
นิรันดร์ นาคสุริยันต์
แปลและเรียบเรียง

A History of the Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพทอหกลี้นแบบจีนบนตู้พระธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

A History of the Thai-Chinese

เจฟฟรี ชุน และพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร เขียน

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สมชาย จิว และนิรันดร นาคสุริยันต์
แปลและเรียบเรียง

ชุดปกอ่อน ราคา 1,340 บาท

ชุดปกแข็ง ราคา 1,760 บาท

ฉบับพิเศษ

ศิลปะวัฒนธรรม

ประวัติจีนกรุงสยาม เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

- พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สมชาย จิว และนิรันดร นาคสุริยันต์ แปลและเรียบเรียง

First published in Singapore in 2015

by Editions Didier Millet (EDM)

Copyright © Pimpraphai Bisalputra, 2025

พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม 2568

ชุดปกอ่อน ราคา 1,340 บาท, ชุดปกแข็ง ราคา 1,760 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
สุน, เจฟฟรี.

ประวัติจีนกรุงสยาม.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2568. 976 หน้า.-- (ประวัติจีนกรุงสยาม)

1. ชาวจีน -- ไทย. 2. จีน -- ความเป็นอยู่และประเพณี.

I. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ผู้แต่งร่วม.

II. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ผู้แปล. III. ชื่อเรื่อง.

305.8951

ISBN 978-974-02-1940-8

ISBN 978-974-02-1941-5

สำนักพิมพ์มิชชัน | www.maticchonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ็งเร็ว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภณ, หทัยชนก ชิวโมกข์
- บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม
- บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ดีโรจนวานิช
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : นพจุจ ศรีรัตน์ศิริกุล
- พิสูจน์อักษร : เต็มจิต ชั่ววิยะกุล, ณัฐพล พรมแฝง
- กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
- ศิลปกรรม : สลิล อุทยานันท์
- ออกแบบปก : นักรบ มูลมานัส
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : วิชราพิชญ์ เวชสุริยะกุล, ณัฏชา เขียววงล, โปนิสา ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตนะไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)

12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Maticchon Publishing House a division of Maticchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand

f maticchonbook @maticchonbook

t @maticchonbook x @maticchonbooks @ maticchonbook

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

MATCHON
PREMIUM
PRINT

ฝ่าย MATCHON PREMIUM PRINT

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424

email: print.maticchon@gmail.com

Maticchon Premium Print

ในกรณีที่มีหนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์

เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว

กรุณาติดต่อมาที่ email: maticchonbook.sales@gmail.com

หรือ inbox [maticchonbook](https://www.facebook.com/maticchonbook) เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

สารบัญ

ประวัติจีนกรุงสยาม เล่มที่ 1
สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

คำนำ ประวัติจีนกรุงสยาม	(7)
คำนำ <i>A History of the Thai-Chinese</i>	(9)
สารจากบรรณาธิการ	(13)
ราชวงศ์และปีครองราชย์ของพระเจ้ากรุงจีน ที่ได้รับการระบุพระนามในหนังสือ	(16)
ราชวงศ์และปีครองราชย์ของพระเจ้ากรุงสยาม ที่ได้รับการระบุพระนามในหนังสือ	(17)
บทที่ 1 จีนกรุงศรีอยุธยา (1351-1767/๑๘๙๔-๒๓๑๐)	3
Where China Meets Southeast Asia	7
Geopolitical Proximity, Connectivity and Trade	10
Tributary Versus Private Trade	13
Merchants, Refugees and Emigrants	16
Illicit Trade Versus Tributary Trade	27
The China Trade: Fall and Revival	31
The Chinese Ascendancy at Court	50
The Ayudhyan Chinese Crisis	63
A Quiet Restoration	67
บทที่ 2 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (1767-1782/๒๓๑๐-๒๓๒๕)	77
A Tale of Two Childhoods	82
The Alaungpaya Campaign	88

Causes of Military Weakness	91
The Hsinbyushin Campaign	99
The Siege of Ayudhya	101
Glimpses of Taksin	104
Starvation Hangs Over Ayudhya	108
Escape from Ayudhya	109
The Fall of Ayudhya	115
The Man of the Hour	119
Building an Army	120
A Chinese Who Would Be King	130
Weeding Out Rival Pretenders	134
Breaking the Burmese Stranglehold	139
Geopolitics, China Trade and Imperial Investiture	146
บทที่ 3 คนของพระราชา (1782-1855/๒๓๒๕-๒๓๙๘)	205
The Royal Trading Monopoly	210
The Merchants of Bangkok	218
The Early Hokkien Rayas	228
A New Tiger of the South	243
Capitalism	249
The Chinese <i>Kongsi</i>	268
Opium	275
End of Tributary Trade	277
<i>บรรณานุกรม</i>	293
<i>ดัชนี</i>	307

คำนำ *ประวัติจีนกรุงเทพฯ*

หนังสือเล่มนี้เริ่มขึ้นเมื่อนิโคลัส กรอสส์แมน (Nicholas Grossman) บรรณาธิการประจำสำนักพิมพ์อดิชั่น ดิเดียร์ มิลเล็ต (อิตีเอ็ม) สอบถามมาว่าสนใจจะเขียนเรื่องชาวจีนในเมืองไทยเพิ่มสักเรื่องหรือไม่ เขามีโครงการทำหนังสือชื่อ *A History of the Thai-Chinese* เมื่อทราบความประสงค์ ดิฉันคิดนิทานในใจว่า “พ่อเจ้าประคุณทำไมคิดการใหญ่นัก” รับรู้คำทาบถามไปด้วยความงงงวย งานนี้ทำทายนัก มองเนื้องานแล้วพบแต่ทางตัน จุดด้อยประจำตัวปรากฏขึ้นเป็นด้านๆ เช่น ภาษาอังกฤษที่อ่อนแอ ทั้งชีวิตเรียนมาทางคณิตศาสตร์จะเขียนแค่จดหมายโต้ตอบภาษาอังกฤษยังต้องหลบไปพึ่งคุณเจฟฟรี ซุน คู่ชีวิตชาวสิงคโปร์ ให้ช่วยตรวจทาน หากแต่โอกาสเหมือนฝันครั้งนี้ยิ่งคิดยิ่งคาใจ เข้าตื่นขึ้นมา สมองซำๆ ก็สั่งให้ไปขอร้องคุณเจฟฟรีที่จบการศึกษาด้านวรรณคดีและปรัชญาจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ให้ช่วยเป็นผู้เขียน จำได้ว่าคุณเจฟฟรีมองหน้าแล้วทักว่า “เธอบ้าไปแล้วหรือ”

งานประพันธ์ใช้เวลา 2 ปีจึงสำเร็จเป็นรูปเล่ม ได้รับการตีพิมพ์เมื่อปี 2015/๒๕๕๘ ล่วงมาอีกเกือบสิบปีจึงมีโอกาสแปลเป็นภาษาไทยก่อนที่ผู้เขียนทั้งสองจะแก่ชราจนเสื่อมสภาพลงกว่านี้ งานนี้ได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์นิรันดร นาคสุริยันต์ ผู้อาวุโสในสังคมจีนสยามที่ช่วยตรวจแก้และเขียนชื่อจีนกำกับในเอกสาร รวมทั้งกัลยาณมิตรอีกหลายคน คือ ... กันต์กนิษฐ์ โพธิกิจ, เศรษฐพงษ์ จงสงวน, วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์ และผู้ร่วมแปล 2 ท่าน คือ สมชาย จิว และกิตติพัฒน์ มณีใหญ่ ขอขอบคุณ สวพล สุวณิช ผู้เชี่ยวชาญภาพโบราณที่กรุณาปรับแก้ภาพถ่ายโบราณให้สภาพชัดเจนสามารถตีพิมพ์ได้

ประวัติจีนกรุงสยาม มีช่างานวิชาการ หากเป็นผลงานของนักอ่าน นักสะสม หนังสือ 2 คนที่ชอบซุกตัวอยู่ในห้องสมุดทั้งที่โรงเรียนและที่มหาวิทยาลัย เรียบเรียง ขึ้นจากประเด็นที่เคยอ่านผ่านตา เรื่องที่ได้รับรู้รับฟังจากครูบาอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ บ้านตน และบ้านเพื่อน ผู้เขียนทั้งสองสำนึกว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ อุษาคเนย์ จึงนำเรื่องราวที่สะสมมานานกว่าครึ่งศตวรรษมาเรียบเรียง โดยแบ่งบท ตามยุคสมัย หากข้อมูลผิดพลาดประการใดขออภัยล่วงหน้า

A History of the Thai-Chinese เมื่อแปลตรงตามตัวอักษรอ่านลำบาก ด้วย แต่ละภาษาล้วนแฝงวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาไว้ ภาษาต่างถิ่นจึงมีอาจบรรยาย สังคมสยามได้ดีเท่าภาษาไทย บางตอนดิฉันเรียบเรียงใหม่ ปรับสำนวนตามเอกสาร ไทยที่ใช้อ้างอิง หากคงสาระ บทวิเคราะห์ และการดำเนินเรื่องตามต้นฉบับภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ในการแปลคงใช้ปีคริสต์ศักราชในการดำเนินเรื่องเฉกเช่นต้นฉบับ แต่ ได้เขียนปีพุทธศักราชเป็นเลขไทยกำกับ จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ดิฉันคิดเสมอว่าผลงานนี้เป็นวาสนา หากวันนั้นในปี 1978/๒๕๒๑ ดิฉันมิได้ เข้าไปนั่งอ่านนิตยสารหลบความหนาวเย็นที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยคอร์เนล ก็คงไม่ได้พบคุณเจฟฟรี นักศึกษาผู้ใฝ่ฝันอยากเป็นนักประพันธ์ และต้องยอมรับซึ่งหน้าว่า ด้วยตนเองแล้วคงไม่กำหนดจะรับงานนี้จากนิโคลัส กรอสส์แมน บรรณาธิการมือ เอกเรื่องเมืองไทย

พิมพ์ประไพ พิตาลบุตร

ทุ่งมหาเมฆ พระนคร, 2024/๒๕๖๗

คำนำ *A History of the Thai-Chinese*

ประเทศไทยมีอาณาเขตกว้างใหญ่ ในอดีตจึงมีชาวจีนย้ายเข้ามาพำนักมากที่สุด ในอุษาคเนย์ การรวบรวมข้อมูลสำหรับหนังสือเล่มนี้นับเป็นเรื่องท้าทายสำหรับผู้เขียนทั้งสอง คนจีนซึ่งอาศัยในสยามมีทั้งที่ใต้เท้าจนได้เป็นรัฐบุรุษ ชุนนาง และเจ้สัวที่ทิ้งชื่อจารึกไว้ในประวัติศาสตร์จำนวนนับร้อย บ้างเป็นต้นตระกูลของชนชั้นนำในประเทศ หากแต่ส่วนใหญ่เป็นจีนอพยพจำนวนมาก เปรียบดั่งเม็ดทรายในกระบุงใหญ่ที่ไร้ชื่อเสียงเรียงนาม จึงมีอาจกล่าวถึงชีวิตและผลงานของพวกเขาได้ทั้งหมด อนึ่ง สามัญชนคนจีนเรือนหมื่นเรือนแสนเหล่านี้ล้วนมีเรื่องคู่ควรเล่าขานก่อนถูกเวลากลืนหายจนไร้ร่องรอย โดยภาพรวมพวกเขามีส่วนในความเจริญของสยามประเทศ น่าเสียดายหนังสือเล่มนี้มีพื้นที่จำกัด หยิบยกเรื่องราวมาเรียบเรียงได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ขออภัยที่มีอาจบันทึกได้ทั้งหมด มิฉะนั้น *ประวัติจีนกรุงสยาม* จะกลายเป็นมหากาพย์ ... มิรู้จบ

เมื่อไม่สามารถบันทึกประวัติชาวจีนในสยามลงในหนังสือฉบับนี้ได้ครบถ้วน ผู้เขียนทั้งสองจึงจัดกลุ่มจีนที่เดินทางเข้ามาต่างเวลาต่างวาระ แยกศึกษาลักษณะของจีนที่มาในแต่ละยุค ตามบริบทซึ่งแปรผันไปตามกาลเวลา ทั้งนโยบายรัฐ ทั้งตลาดการค้า ทั้งทรัพยากรและโอกาสในการทำกิน โดยเริ่มจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นไปที่บทบาทและพลังของจีนสยาม ชนกลุ่มน้อยในสังคมที่ส่งอิทธิพลต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยในแต่ละยุค เพื่อทดแทนเรื่องราวของปัจเจกบุคคลและวงศ์ตระกูลที่ขาดไป

ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาทำมาหากินในสยามส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า นักเดินเรือ แรงงานรับจ้าง พ่อครัว จั๊บกั้ง ตลอดจนเกษตรกรรถเกวียน คนส่วนใหญ่ซึ่งเดินทางออกนอกประเทศมักมีความรู้เพียงน้อยนิด น้อยคนนักที่มีการศึกษาระดับบัณฑิต ด้วยว่าชาวจีนผู้มีการศึกษาต่างคาดหวังจะได้เป็นขุนนาง ไม่นิยมเดินทางออกนอกประเทศ สังคมจีนในเมืองไทยจึงขาดบันทึกของชุมชน ขาดสาแหรกตระกูล และเอกสารที่สามารถเชื่อมโยงตัวตนกลับไปถึงบ้านเกิดของบรรพบุรุษ มีเพียงวรรณกรรมจำนวนน้อยนิดที่เขียนขึ้นในยุคสาธารณรัฐซึ่งพอจะใช้ยืนยันตัวตนจีนสยามได้บ้าง ที่สำคัญลูกจีนจำนวนมากกลายเป็นไทยไปอย่างรวดเร็ว จึงละเลยรากเหง้าและประวัติของจีนต้นตระกูล ล่วงมาถึงปัจจุบัน ลูกจีนหลายคนไม่ทราบและไม่สนใจว่าครอบครัวของตนทำอะไร เดิมเป็นคนตำบลใดในเมืองจีน

ความอึดอัดข้อมูลและเอกสารอ้างอิงทำให้ประวัติของชาวจีนในสยามสาวอดีตกลับไปไม่ได้ไม่ไกล... เลื่อนรางขุนมัว มีอาจศึกษาอ้างอิงได้ตามมาตรฐานทางวิชาการ แม้ผู้เขียนทั้งสองมีบรรพชนเป็นชาวจีน เต็บโตในวัฒนธรรมหัวเฉียว แต่ครอบครัวเราทั้งคู่อยู่มานานจนพูดจีนไม่ได้ บ้านเจฟฟรีใช้ภาษามาเลย์-อินโดนีเซียแบบคนเปอรานากัน (คนจีนเลือดผสมในคาบสมุทรมลายู) ส่วนพิมพ์ประไพ นับทางสายพิศาลบุตรเป็นลูกจีนรุ่นที่ 7 เราทั้ง 2 คนต่างพร้อมความรู้ภาษาจีน แต่กระนั้นก็สนใจศึกษาเรื่องชาวจีนในอุษาคเนย์มาโดยตลอดตั้งแต่สมัยเรียนมหาวิทยาลัย ด้วยสำนึกว่าเราสองโตมาในวัฒนธรรมจีนโพ้นทะเล ทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ยา เสื้อผ้า เสียงเพลง นิทาน ตำนาน และธรรมเนียมในบ้าน รวมทั้งกิจกรรมยาทที่ได้รับการอบรมบ่มสอนมาก็ล้วนเคารพศรัทธาสังคมของจีน จึงรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องที่ประพันธ์

ประวัติจีนกรุงสยาม พึ่งพาเอกสารและเรื่องเล่าที่สืบทอดมาในสังคมจีนในกรุงเทพฯ เป็นหลัก มิได้ตรวจสอบเอกสารภาษาจีนจึงอาจบกพร่องไปบ้าง ใช้ข้อมูลจากตอนที่พิมพ์ประไพเขียน *สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก* เมื่อกว่า 30 ปีก่อน และบทสัมภาษณ์ผู้ใหญ่หลายคนถึงเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาในครอบครัว ครั้นต่อมาเมื่อศึกษาเรื่องเครื่องลายครามจีน ก็ได้ขยายขอบเขตไปเก็บข้อมูลเชิงลึกเรื่องการค้าระหว่างจีนกับสยาม คุยไปกับการสะสมเครื่องกังไส หนังสือเก่า อัดชีวประวัติ และหนังสืองานศพ ซึ่งล้วนเป็นที่มาของข้อมูลในหนังสือเล่มนี้

ข้อมูลอื่นได้จากหนังสือที่บุกเบิกองค์ความรู้เรื่องสังคมจีนโพ้นทะเลในอุษาคเนย์ของนักวิชาการจีนศึกษา เช่น หวังเกิงอู่, จี. ดับเบิลยู. สกินเนอร์, เคนเน็ธ เพอร์รี แลนด์อน, วิกเตอร์ เพอร์เซลล์, ซี. พี. พิตซ์เจอร์ลด์, พอล เอ. ฟาน ไดค์, สารสิน วีระผล, สิบแสง พรหมบุญ, พรรณี บัวเล็ก, ลี ทานา, พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์, Choi Chi-cheung, อีออตต์ อาร์น เวสต์ดัต, หลินปิ่น, ฉอง เซนโนซ์, มาร์แชลล์ แบร์แอมร์, จี. เซเดส, มาร์ติน สจวร์ต-ฟอกซ์, เจฟ เวด, เจนนิเฟอร์ คูซแมน, ซูเอฮีโร อากิระ, ยูมิโอะ ซากุราอิ, เออิจิ มูราชิม่า และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์

ในเชิงการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ ผู้เขียนอาศัยงานของ บี. เจ. แทรวิล, เดวิด วยอาจ, ธีรวัด ฌ บ็อมเพซ, เอริก ฮ็อบส์บอม, วิกเตอร์ ลิเบอร์แมน, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, คริส เบเคอร์, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, วิลเลียม เคส, ธาดา สค็อกโพล, ไชยันต์ รัชชกุล, เฟร็ด ริกส์, เอ็ดวาร์ด แวน รอย, เดวิด สไตน์เบิร์ก, เดวิด เอ. วิลสัน และเบเนดิกต์ อาร์. โอ. จี. แอนเดอร์สัน อนึ่ง การบรรยายและงานเขียนของอาจารย์เบน ครูของผู้เขียน เช่น *Studies on the Thai State* และ *Imagined Communities* ส่งอิทธิพลต่องานนิพนธ์ในบทที่ 4, 5 และ 6 ของหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณท่านอาจารย์ ส. ศิวรักษ์, ธีรวัด ฌ บ็อมเพซ, วาสนา วงศ์สุรวัฒน์, เอ็ดวาร์ด แวน รอย, Choi Chi-cheung, เออิจิ มูราชิม่า, จูเลียน ฮาร์ดิง และดิสพล จันศิริ ที่ช่วยอ่านต้นฉบับ รวมทั้งท้วงติงแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง และรวมไปถึงนิโคลัส กรอสส์แมน บรรณาธิการสำนักพิมพ์อิตซ์ัน ดิเคียร์ มิลเล็ต (อีดีเอ็ม) ผู้ริเริ่มและสนับสนุนให้เรา 2 คนเขียน *A History of the Thai-Chinese* ตลอดจนทีมงานสนับสนุนประจำสำนักพิมพ์นี้ นำโดยกริสรินทร์ จุงศิริวัฒน์, นินา วากเนอร์ และธีรวัด ฌ พจนวิบูลศิริ สำหรับการค้นหาภาพถ่าย พิสูจน์อักษร ออกแบบจัดวางรูปเล่ม และภาพปก และขอขอบคุณ ศ. หวังเกิงอู่, ศ. คิซอร์ มาห์บุบานี และ รศ. วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ สำหรับบรรณนิทัศน์ปิดท้ายเล่ม

ชื่อจีนในหนังสือเล่มนี้ใช้ตามชื่อที่คนผู้นั้นเป็นที่รู้จักในเมืองไทย ซึ่งมีทั้งชื่อสำเนียงแต้จิ๋ว, ฮกเกี้ยน, แคะ, ไหหลำ, กวางตุ้ง, ภาษาเวียดนาม ตลอดจนภาษาไทย เช่น เจ็สวี่ม, ยี่ก่อง ทั้งนี้ผู้เขียนมอบให้อาจารย์นิรันดร นาคสุริยันต์, เศรษฐพงษ์

จงสงวน และกัณฑ์กษัตริย์ โปธิกิจ จัดทำอักษรจีนกำกับ ทั้ง 3 ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ
เรื่องคนจีนในสยาม

งานนี้เขียนขึ้นเพื่อรุดถึงชาวจีนจำนวนนับล้านคนที่เข้ามาทำงานในสยาม บาง
ส่วนตั้งรกรากและหลอมรวมกลายเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้เจริญรุ่งเรือง
บางครอบครัวอยู่อาศัยมานานนับร้อยปีในดินแดนที่พวกเขาและลูกหลานต่างฝาก
อนาคตไว้

เจฟฟรี ชุน และพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร

2015/๒๕๕๘

สารจากบรรณาธิการ

ว่าด้วยหลักเกณฑ์การทับศัพท์

หนังสือเล่มนี้พยายามทับศัพท์ชื่อบุคคล องค์กร บริษัทห้างร้าน สถานที่ ฯลฯ ตามเกณฑ์การออกเสียงในภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของบุคคล ผู้ก่อตั้ง องค์กร หรือเจ้าของบริษัทห้างร้านนั้นๆ ยกตัวอย่าง ห้างหลีตี่ก้วง กิจการของพระยาไชฎีกราชเศรษฐี (พุก โชติกะพุกกณะ) มีชื่อจีนว่า 李得源 หากอ่านตามตัวอักษรจะได้เป็น “ลี่-ติก-จ้วง” ทว่าเนื่องจากภาษาจีนแต่จิวมีการผันเสียงวรรณยุกต์ (ชื่อ 3 พยางค์มักผันเสียงวรรณยุกต์ของแค่ 2 พยางค์แรก แล้วคงเสียงเดิมของพยางค์สุดท้ายเอาไว้) ในเล่มนี้ ชื่อห้าง 李得源 จึงทับศัพท์เป็น “หลีตี่ก้วง”

อย่างไรก็ดี เนื่องจากชื่อบางชื่อเคยมีคนทับศัพท์เอาไว้แล้ว ตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันในช่วงเวลาหนึ่ง (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนละเกณฑ์กับที่คณะผู้จัดทำ *ประวัติจีนกรุงสยาม* เลือกลงใช้) หรือเคยปรากฏอยู่ในเอกสารราชการ จดหมายเหตุ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ หากเลือกทับศัพท์ตามเกณฑ์การออกเสียงในภาษาถิ่น ก็ย่อมทำให้รูปคำคลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปจากเดิม หากนำไปสืบค้นในเอกสารเก่าก็จะหาชื่อนั้นๆ ไม่เจอ หรือชวนให้สับสนว่าเป็นชื่อเดียวกันจริงๆ หรือไม่ สร้างความยากลำบากให้กับผู้ที่สนใจศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม ในกรณีนี้ คณะผู้จัดทำจะคงรูปคำตามที่เคยมีผู้ทับศัพท์เอาไว้แล้ว หรือตามที่ปรากฏในเอกสารเดิมเอาไว้ ยกตัวอย่าง แม้ภาษาจีนแต่จิวจะออกเสียงตัวอักษร 廖 ว่า “เหลี้ยว” แต่ชื่อจีนของคนแซ่ 廖 ที่ปรากฏในเล่มนี้จะทับศัพท์เป็น “เหลี้ยว” ทั้งหมด เนื่องจากเอกสารชั้นต้นของตระกูล 廖 ใช้ตัว “ล” ในการสะกดชื่อคนของตระกูลมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ 廖葆珊 จึงทับศัพท์เป็น “เหลี้ยวเปาซัง” (ไม่ใช่ “เหลี้ยวเปาซัง”) 廖公圃 ทับศัพท์เป็น “เหลี้ยวกงโฝ่ว” (ไม่ใช่ “เหลี้ยวกงโฝ่ว”)

กรณีที่ผู้เขียนอ้างอิงเอกสารหรือผลงานวิชาการในโลกภาษาอังกฤษ ซึ่งทับ

ศัพท์ภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษ หากสืบย้อนกลับไปได้ว่าชื่อหรือคำนั้นๆ ทับศัพท์มาจากชื่อหรือคำว่าอะไรในภาษาจีน คณะผู้จัดทำก็จะทับศัพท์ภาษาจีนที่สืบค้นเจอให้เป็นภาษาไทย พร้อมแนบตัวอักษรจีนกำกับไว้ข้างท้าย แต่หากสืบย้อนกลับไปได้ก็จะคงคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษเอาไว้ตามที่ปรากฏในเอกสารต้นทาง

คำชี้แจงในประเด็นอื่นๆ

- หัวเรื่อง (section head) ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้จะใช้ภาษาอังกฤษทั้งหมด ไม่แปลเป็นภาษาไทย ตามความตั้งใจของผู้เขียนที่ต้องการคงเอกลักษณ์ของเล่มต้นฉบับ และรักษานัยความหมายในภาษาอังกฤษของหัวเรื่องบางหัวเรื่องเอาไว้

- ต้นฉบับภาษาอังกฤษอ้างอิงเหตุการณ์ต่างๆ ในเล่มและกำกับเวลาโดยใช้คริสต์ศักราชเป็นหลัก ทว่าเพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นข้อมูล และเอื้อต่อความเข้าใจของผู้อ่านภาษาไทย ในฉบับแปลนี้คณะผู้จัดทำจึงใช้ทั้งคริสต์ศักราชและพุทธศักราชควบคู่กันไป โดยให้เลขอารบิกแทนคริสต์ศักราช ส่วนเลขไทยแทนพุทธศักราช (เช่น 1942/๒๔๘๕)

- หนังสือ *A History of the Thai-Chinese* แบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 บท โดยทั้งหมดอยู่รวมกันแบบครบจบในเล่มเดียว ผลลัพธ์ก็คือหนังสือเล่มเชิงที่ทั้งหนาหนัก และน่าเกรงขาม เพื่อให้ง่ายต่อการพกพาและแลดูเป็นมิตรกับผู้อ่านมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงแยกย่อยคัมภีร์เล่มใหญ่ออกเป็นหนังสือ 3 เล่มขนาดพอดีมือ โดยให้เนื้อหาบทที่ 1-3 อยู่ในเล่มแรก บทที่ 4-5 อยู่ในเล่มต่อมา และบทที่ 6-8 อยู่ในเล่มสุดท้าย แต่ละเล่มจัดกลุ่มเนื้อหาตามไทม์ไลน์และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เล่มที่ 1 บอกเล่าเหตุการณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เล่มที่ 2 พูดถึงช่วงเวลาที่ยี่สิบเจ็ดปีของจักรวรรดินิยมตะวันตกคืบคลานเข้ามาในภูมิภาคเอเชีย ส่วนเล่มที่ 3 พูดถึงยุคที่บ้านเกิดเมืองนอนของชาวจีนโพ้นทะเลในสยามกลายเป็นสาธารณรัฐ และสาธารณรัฐประชาชนจีนในเวลาต่อมา

- แผนที่ดินแดนแต่จิ๋วในมณฑลกวางตุ้งและที่ตั้งถิ่นฐานบรรพชนจีนสยาม มีแนบมาพร้อมกับส่วนท้ายของ *ประวัติจีนกรุงสยาม* เล่มที่ 2 เท่านั้น ไม่มีในเล่มที่ 1 และเล่มที่ 3

ราชวงศ์และปีครองราชย์ของพระเจ้ากรุงจีน ที่ได้รับการระบุพระนามในหนังสือ

ราชวงศ์ซ่งใต้ (1127-1279/๑๖๗๐-๑๘๒๒)
ราชวงศ์หยวน (1279-1368/๑๘๒๒-๑๙๑๑)
<p>ราชวงศ์หมิง (1368-1644/๑๙๑๑-๒๑๘๗)</p> <p>รัชศกหงู่ 1368-1398/๑๙๑๑-๑๙๔๑</p> <p>รัชศกเจี้ยนเหวิน 1399-1402/๑๙๔๒-๑๙๔๕</p> <p>รัชศกหย่งเล่อ 1403-1423/๑๙๔๖-๑๙๖๖</p> <p>รัชศกหงจื้อ 1488-1505/๒๐๓๑-๒๐๔๘</p> <p>รัชศกเจียจิ้ง 1522-1566/๒๐๖๕-๒๑๐๙</p> <p>รัชศกว่านลี่ 1573-1620/๒๑๑๖-๒๑๖๓</p> <p>รัชศกฉงเจิน 1628-1644/๒๑๗๑-๒๑๘๗</p>
<p>ราชวงศ์ชิง (1644-1912/๒๑๘๗-๒๕๕๕)</p> <p>รัชศกชุ่นจื้อ 1644-1661/๒๑๘๗-๒๒๐๔</p> <p>รัชศกคังซี 1662-1722/๒๒๐๕-๒๒๖๕</p> <p>รัชศกยงเจิ้ง 1723-1735/๒๒๖๖-๒๒๗๘</p> <p>รัชศกเฉียนหลง 1736-1795/๒๒๗๙-๒๓๓๘</p> <p>รัชศกเจียชิ่ง 1796-1820/๒๓๓๙-๒๓๖๓</p> <p>รัชศกเต้ากวาง 1821-1850/๒๓๖๔-๒๓๙๓</p> <p>รัชศกเสียนเฟิง 1851-1861/๒๓๙๔-๒๔๐๔</p> <p>รัชศกถงจื้อ 1862-1874/๒๔๐๕-๒๔๑๗</p> <p>รัชศกกวางซวี 1875-1908/๒๔๑๘-๒๔๕๑</p> <p>รัชศกเซวียนถ่ง (จักรพรรดิผู่อี๋) 1909-1911/๒๔๕๒-๒๔๕๕</p>
<p>ยุคสาธารณรัฐจีน (1912-1949/๒๔๕๕-๒๔๙๒)</p> <p>ซุนยัตเซน 1912/๒๔๕๕</p> <p>หยวนซื่อไข่ 1912-1916/๒๔๕๕-๒๔๕๙</p> <p>เจียงไคเช็ค 1928-1931/๒๔๗๑-๒๔๗๔</p> <p>สงครามกลางเมืองจีน 1943-1949/๒๔๘๖-๒๔๙๒</p>
สาธารณรัฐประชาชนจีน (1949/๒๔๙๒-ปัจจุบัน)

Wang Qingzheng, *A Dictionary of Chinese Ceramics* (中國陶瓷辭典), trans. Lillian Chin and Jay Xu, eds. Chen Kelun et al. (Singapore: Sun Tree Publishing, 2002).

ราชวงศ์และปีครองราชย์ของพระเจ้ากรุงสยาม ที่ได้รับการระบุพระนามในหนังสือ

กรุงศรีอยุธยา (1351-1767/๑๘๙๔-๒๓๑๐)
<p>ราชวงศ์อู่ทอง สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) 1351-1369/๑๘๙๔-๑๙๑๒</p> <p>ราชวงศ์สุพรรณภูมิ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) 1370-1388/๑๙๑๓-๑๙๓๑ สมเด็จพระอินทราชาธิราชเจ้า (เจ้านครินทร์) 1409-1424/๑๙๕๒-๑๙๖๗</p> <p>ราชวงศ์สุโขทัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 1590-1605/๒๑๓๓-๒๑๔๘ สมเด็จพระเอกาทศรถ 1605-1610/๒๑๔๘-๒๑๕๓ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม 1610-1628/๒๑๕๓-๒๑๗๑</p> <p>ราชวงศ์ปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง 1630-1656/๒๑๗๓-๒๑๙๙ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช 1656-1688/๒๑๙๙-๒๒๓๑</p> <p>ราชวงศ์บ้านพลูหลวง สมเด็จพระเพทราชา 1688-1703/๒๒๓๑-๒๒๔๖ สมเด็จพระเจ้าเสือ 1703-1708/๒๒๔๖-๒๒๕๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ 1708-1732/๒๒๕๑-๒๒๗๕ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ 1732-1758/๒๒๗๕-๒๓๐๑ สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ 1758-1767/๒๓๐๑-๒๓๑๐</p>
กรุงธนบุรี (1767-1782/๒๓๑๐-๒๓๒๕)
สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 1767-1782/๒๓๑๐-๒๓๒๕
กรุงรัตนโกสินทร์ (1782/๒๓๒๕-ปัจจุบัน)
<p>ราชวงศ์จักรี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช 1782-1809/๒๓๒๕-๒๓๕๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย 1809-1824/๒๓๕๒-๒๓๖๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว 1824-1851/๒๓๖๗-๒๓๙๙ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1851-1868/๒๓๙๔-๒๔๑๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 1868-1910/๒๔๑๑-๒๔๕๓</p>

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 2* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2542), น. 375-376.

A History of the Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

บทที่ 1

จีนกรุงศรีอยุธยา

(1351-1767/๑๘๙๔-๒๓๑๐)

ชาวจีนเดินทางเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านเส้นทางบกและทางทะเลมาแต่โบราณกาล ด้วยทำเลที่มีได้ห่างไกลนัก จึงมีพ่อค้าและนักเดินเรือจีนอาศัยอยู่ตามเมืองท่าต่างๆ ในอุษาคเนย์ และคราใดที่บ้านเมืองฝ่ายจีนเกิดวิกฤติ เช่น ในช่วงสงคราม ก็มักมีคลื่นชาวจีนระลอกใหญ่อพยพออกสู่โพ้นทะเล ทำให้ชุมชนจีนในอุษาคเนย์เติบโตใหญ่เป็นระยะ

กรุงศรีอยุธยาซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1351/๑๘๙๔ มีสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์หมิงที่สถาปนาขึ้นเมื่อปี 1368/๑๙๑๑ ในระบบบรรณาการตามจารีตของชาวตะวันออก ความสัมพันธ์นี้สืบต่อถึงสมัยราชวงศ์ชิงซึ่งเข้าครองจักรวรรดิจีนในปี 1644/๒๑๘๗ จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาพินาศลงหลังถูกกองทัพกรุงอังวะบุกโจมตีเมื่อปี 1767/๒๓๑๐

◀ (ซ้าย) ภาพเงินไ่ว้เปียหน้าโรงงิ้ว (สังเกตบริเวณขอบด้านล่างของภาพ) จิตรกรรมฝาผนังวัดประดู่ทรงธรรม พระนครศรีอยุธยา

ตลอดช่วงที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ราชสำนักผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ ยังประโยชน์มหาศาลให้กับพระคลังหลวง กรุงศรีอยุธยาและเมืองท่าสำคัญรอบอ่าวไทยมีชุมชนชาวจีนเดินเรือค้าขาย ทำเหมือง เพาะปลูกพืช และตั้งถิ่นฐาน สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับสยาม ชาวจีนที่รับงานขนส่งสินค้าไปขายต่างแดนมักขึ้นสังกัดกรมท่า บางคนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ บางคนรับงานเป็นเจ้าภาษี บ้างก็เข้าไปพัวพันข้องเกี่ยวกับการเมืองอันซับซ้อนของกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายไทยถือว่าคนจีนเป็น “ลูกค้า” มิใช่ไพร่ ต่างจากชาวลาว มอญ และเขมรในเมืองไทย และด้วยสายใยที่ข้องเกี่ยวกันมาแต่ต้นกรุง บริเวณราชธานีจึงมีชุมชนจีนกระจายอยู่ทั่ว ทั้งภายในและนอกกำแพงเมือง

ล่วงมาถึงสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงตั้งแต่ปี 1688/๒๒๓๑ เป็นต้นมา พ่อค้าจีนมีอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจส่งออกข้าวไปขายที่เมืองจีนเจริญเติบโต ด้วยยามนั้นแผ่นดินจีนสงบ จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราก้าวกระโดด การค้าคึกคัก จีนจึงเป็นคู่ค้าที่สำคัญของสยามในช่วงศตวรรษที่ 18

“สยามเป็นอาณาจักรเดียวที่คนจีนได้เป็นพระราช และก็เป็นอาณาจักรเดียวที่จีนหมดความเป็นจีน”

– ส. ศิวรักษ์

พระราชที่อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวถึงคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 披耶達/丕雅信 ลูกจีนแท้แต่ ผู้ก่อตั้งกรุงธนบุรี หลังกรุงศรีอยุธยาแตกพ่ายเมื่อปี 1767/๒๓๑๐ พระองค์รวบรวมดินแดนและฟื้นฟูอาณาจักรสยามขึ้นอีกครั้ง โดยปราบชุมนุมกลุ่มก๊วนต่างๆ ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับยุคที่การค้าในทะเลจีนใต้กำลังเฟื่องฟูหากเทียบกับศตวรรษก่อนหน้า เมื่อรัฐบาลจีนประกาศห้ามให้ราษฎรตามชายฝั่งนำเรือออกทะเลนานกว่า 20 ปี ระหว่างปี 1661-1684/๒๒๐๔-๒๒๒๗

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นมหาราชที่สถิตอยู่ในใจคนไทย ทว่านี่มิใช่ครั้งแรกที่ชาวสยามยกย่องกษัตริย์เชื้อจีน ในเอกสารของวันวลิต หรือเยเรเมียส ฟาน ฟ्लीต (Jeremias van Vliet) (1602-1663/๒๑๔๕-๒๒๐๖) พ่อค้าตัดซ์ผู้พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีบันทึกของชาวกรุงเก่าที่บอกเล่าตำนานของพระราชอาเไว้ 2 เรื่องด้วยกัน ตำนานแรกระบุว่า เมื่อประมาณ 2,000 ปีก่อนหน้า* องค์ชายจีนองค์หนึ่งถูกเนรเทศหลังเกิดเหตุแย่งชิงราชสมบัติ จึงเดินทางพาพวกลงใต้มาขึ้นฝั่งที่เมืองกุย (ในประจวบคีรีขันธ์) พร้อมกับสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นเป็นแคว้น ปฐมกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระธรรมิกราชเจ้า หลังจากนั้นก็มีกษัตริย์ครองอำนาจต่อเนื่องกันถึง 101 พระองค์ อีกตำนานหนึ่งซึ่งสืบย้อนไปประมาณ 300 ปีก่อนที่วันวลิตจะเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา

---

* 2,000 ปีก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตรงกับสมัยราชวงศ์โจวตะวันออก หรือก็คือ ช่วง 360 ปีก่อนคริสตกาล/๑๘๓

กล่าวถึงท้าวอุ๋ทอง ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา โดยเล่าว่าเจ้าอุ๋ (Chao Ui) องค์ชายจากเมืองจีน อพยพมาเนื่องจากแรงกดดันทางการเมือง* เดิมขึ้นฝั่งที่ปัตตานีซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองท่าใหญ่ แต่เห็นว่าไม่เหมาะกับการลงหลักปักฐาน จึงล่องขึ้นเหนือมาทางนครศรีธรรมราชและเมืองกุย พระองค์ค้าขายไม้ฟางที่กุยบุรีจนร่ำรวยถึงขึ้นเจ้าเมืองจีน ส่งพระธิดามาถวาย ชาวจีนกลุ่มนี้นับถือพุทธศาสนาแบบชาวสยาม ต่อมาเจ้าอุ๋ (ท้าวอุ๋ทอง) ยกพลขึ้นเหนือปราบกษัตริย์ที่บึงพระราม ก่อนจะสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นมา** แม้คำบอกเล่า 2 เรื่องนี้จะดู สับสนเลื่อนลอยเมื่อเทียบกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จีน กระนั้น ก็ต้องยอมรับว่าชาวไทยในกรุงศรีอยุธยามีได้รังเกียจชาวจีน จึงบอกเล่าตำนานที่เสริมแต่งคำเียนยอให้ชาวตะวันตกฟัง

เรื่องราวคนจีนในกรุงสยาม ดินแดนซึ่งอุดมไปด้วยพลเมือง หลากภาษาหลายวัฒนธรรม รวมทั้งนโยบายปกครองประชากรต่าง ชาติพันธุ์ ถือเป็นเรื่องที่ควรศึกษา ทั้งในแง่การเมืองและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์และข้อขัดแย้ง ตลอดจนผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม ชน ประเด็นจากอดีตเหล่านี้ล้วนมีมิติและเต็มไปด้วยสีสัน

เพื่อศึกษาประวัติคนจีนในกรุงสยามให้ถึงแก่น จำต้องถอย กลับไปพิจารณาวัฒนธรรม ภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง ตลอดจนบริบทซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ทั้งที่เมืองจีนและในเมือง ไทย เรื่อยไปถึงสัมพันธภาพระหว่างจีนกับรัฐอื่นๆ ในอุษาคเนย์

---

* ตรงกับปลายราชวงศ์ซ่งถึงต้นราชวงศ์หยวนของจีน อนึ่ง เมื่อกองทัพมองโกลโจมตี ราชวงศ์ซ่งได้ มีคนจีนจำนวนไม่น้อยที่อพยพหนีภัยสงครามออกสู่พื้นทะเล ส่วน เรื่องที่เจ้าอุ๋ออกภิเษกสมรสกับพระธิดาของเจ้าเมืองจีนนั้น เป็นไปได้ว่าอาจเป็นเจ้าอุ๋ หรือทายาทชั้นบุตรหลานที่อภิเษกสมรสกับพระธิดาของเจ้าเมืองซึ่งปกครองแคว้น แคว้นในอุษาคเนย์ เช่น เขียน หรือละโว้

** ศาสตราจารย์เดวิด เค. วัตต์ (David K. Wyatt) สันนิษฐานว่าพระมหเฮสิของ พระเจ้าอุ๋ทองเป็นลูกสาวเจ้าเมืองสุพรรณคนเก่า พระมารดาพระเจ้าอุ๋ทองเป็นลูกสาวเจ้าเมืองลพบุรี และพระบิดาเป็นจีนพ่อค้าจากเมืองเพชรบุรี

และสาเหตุที่กระตุ้นให้คนจีนอพยพออกนอกประเทศในแต่ละยุค
แต่ละสมัย

Where China Meets Southeast Asia

จีนมีพรมแดนยึดยาวติดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเชิง
วัฒนธรรมและการค้า จีนมีอิทธิพลต่อรัฐในอุษาคเนย์มานับพันปี
แรกเริ่มเดิมที อารยธรรมจีนเจริญรุ่งเรืองขึ้นทางตอนเหนือบริเวณ
ลุ่มแม่น้ำฮวงโห (ไทยเรียกแม่น้ำเหลือง) หลักฐานทางโบราณคดี
ของอักษรจีนที่เก่าแก่ที่สุด สามารถสืบย้อนกลับไปได้ถึงสมัยราช
วงศ์ซาง (1600-1046 ปีก่อนคริสตกาล/๑๐๕๗-๕๐๓ ปีก่อนพุทธ
กาล) ในเวลาต่อมา จีนซีฮ่องเต้ หรือฉินสื่อหวง 秦始皇 รวบรวมรัฐ
ต่างๆ เข้าเป็นจักรวรรดิที่กว้างใหญ่ไพศาล และในสมัยราชวงศ์ฮั่น
(206 ปีก่อนคริสตกาล-220/๓๓๗-๗๖๓) จักรวรรดิจีนก็รุ่งเรือง
เป็นปึกแผ่น ชาวจีนชอบเรียกตนเองว่าชาวฮั่น

เนื่องด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมา
ยาวนาน ตลอดจนภาษา ปรัชญา และวิชาการอันก้าวไกล ชาวจีน
จึงถือตัวว่ามีอารยธรรมเหนือชนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งชาวจีนมองว่าเป็น
อนารยชนป่าเถื่อน เกิดเป็นพรมแดนวัฒนธรรมแบ่งแยกจีนฮั่นออก
จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น*

พรมแดนวัฒนธรรมแยกชาวจีนที่เจริญรุ่งเรืองมานับพันปี
ออกจากหมู่ชนที่ไม่ศิวิไลซ์ ราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนมองตนเป็น
ศูนย์กลางจักรวาล องค์กรมุขได้รับอำนาจนิติจากสวรรค์ให้ปกครอง
แผ่นดิน ซึ่งทั้ง 4 ทิศล้อมรอบไปด้วยแคว้นแดนเถื่อน อันเป็น
ที่มาของชื่อ “จงหยวน” 中原 (ภาษาแต้จิ๋วอ่านว่า “ตงจ้ง”) หมายถึง

---

* ในช่วงก่อตั้งสาธารณรัฐ จีนให้การรับรอง 5 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ฮั่น หุย มองโกล
แมนจู และทิเบต ปัจจุบันรัฐบาลให้การรับรอง 56 กลุ่มชาติพันธุ์

ถึงศูนย์กลางวัฒนธรรมแห่งปฐพี จากมุมมองของชาวจีนที่มองว่าตนมีอารยะสูงส่งกว่าผู้อื่น นโยบายความสัมพันธ์กับแคว้นแคว้นรอบข้างจึงมิได้วางอยู่บนฐานของความเท่าเทียม หากเป็นความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ จารีตดังกล่าวครอบคลุมไปถึงรัฐโพ้นทะเลที่ติดต่อกับจีนในสมัยต่อมา เช่น ศรีวิชัย ญีปุ่น วิวีท และสยาม

จักรวรรดิจีนค่อยๆ ขยายดินแดนจากลุ่มแม่น้ำเหลืองลงมาทางใต้ลุ่มแม่น้ำแยงซี ยึดเขตหลังหนานซึ่งเดิมเป็นถิ่นฐานโบราณของบรรพชนชาวเยว่ผู้เป็นต้นรากวัฒนธรรมไทย¹ จีนชื่อยองเต้ (247-210 ปีก่อนคริสตกาล/๒๙๖-๓๓๓) ส่งกองทหารจำนวน 500,000 นายเข้ายึดมณฑลกวางสี กวางตุ้ง บางส่วนของมณฑลยูนนาน และบางส่วนของประเทศเวียดนามทางเหนือ ต่อมาอาณาจักรหนานเยว่แยกตนเป็นอิสระหลังจีนชื่อยองเต้เสด็จสวรรคต ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมืองกว่างโจว ไม่นานก็ถูกผนวกกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีน “จงหยวน” หนึ่ง ในราชวงศ์ฮั่นรัชสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ 漢武帝 (ราว 140 ปีก่อนคริสตกาล/๔๐๓) แนวคิดที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ว่าจักรพรรดิจีนคือเทียนจื่อหรือโอรสแห่งสวรรค์ถูกผนวกรวมเข้ากับแนวคิดและหลักปฏิบัติของขงจื้อ 孔子 ซึ่งเสริมความเชื่อมั่นว่าระบบคุณธรรม จารีตราชาการ และอารยธรรมของจีนนั้นพัฒนาเหนือแคว้นอื่นของอนารยชน

ราชสำนักจีนค่อยๆ ผนวกรวมดินแดนชายขอบ โดยส่งพลเมือง ทหาร และข้าราชการชาวยันไปตั้งรกรากในพื้นที่ห่างไกล นโยบายนี้ดำเนินการต่อเนื่องนับร้อยปี จากสมัยราชวงศ์ฉินเรื่อยมาถึงราชวงศ์ถัง (618-906/๑๑๖๑-๑๔๔๙) รัฐพยายามประดิษฐ์ฐานวัฒนธรรมอัน สถาปนาลัทธิขงจื้อ และแผ่อำนาจจนกว้างใหญ่ไพศาล ส่วนที่ห่างไกลไม่สะดวกในการสื่อสารก็มักติดต่ोज้านายท้องถิ่นให้สวมมิภักดิ์ มอบอำนาจปกครองแบบสืบตระกูล แลกกับการส่งบรรณาการ เช่น ทอง เงิน ผ้าลายปัก ผลิตผลท้องถิ่น ฯลฯ ให้กับ

ส่วนกลาง รวมทั้งกองทัพมาช่วยรบยามบอกกล่าว ชาวฮั่นขยายตัวจากลุ่มแม่น้ำเหลืองมาครอบครองดินแดนทางใต้บริเวณมณฑลเสฉวน หูเป่ย์ หูหนาน เจ้อเจียง กวางสี กวางตุ้ง รวมทั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำแดงในอุษาคเนย์

ช่วงที่จีนปกครองบริเวณลุ่มแม่น้ำแดงในสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้มีคำเรียกบริเวณนี้ว่าแคว้นเจียวจื่อ ถือเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีน ก่อนจะเปลี่ยนเป็นอันหนาน 安南 (ไทยเรียกอันนัม*) ในสมัยราชวงศ์ถัง วัฒนธรรมจีนจึงปรากฏร่องรอยในเวียดนามชัดเจนกว่ารัฐอื่นๆ ในเอเชียตอนล่าง กระนั้นชาวเวียดนามก็ได้ละทิ้งความเป็นเอกราช พวกเขาพยายามแยกตัวเป็นอิสระ ล่วงมาถึงสมัย 5 ราชวงศ์เวียดนามสามารถแยกตนเป็นอิสระพ้นจากการปกครองของจีนได้สำเร็จในปี 938/๑๔๘๑

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (960-1279/๑๕๐๓-๑๘๒๒) วิทยาการและการค้ารุ่งเรืองอย่างมาก หากแต่การทหารไม่แข็งแกร่ง จึงสูญเสียดินแดนให้กับชนเผ่าที่รบทางเหนือ ล่วงมาถึงปลายราชวงศ์ซ่งใต้ กุบไลข่าน หรือฮู่ปี่เหลียนหัน 忽必烈汗 แห่งจักรวรรดิมองโกลยกทัพเข้าตีอาณาจักรต้าหลีในยุन्नานเมื่อปี 1253/๑๗๙๖ จากนั้นจึงวกกลับมาปราบราชสำนักซ่งใต้ที่หางโจว สถาปนาราชวงศ์หยวน (1279-1368/๑๘๒๒-๑๙๑๑) และปกครองจักรวรรดิจีน นับได้ว่าการผนวกรวมยุन्नานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีนมิใช่ผลงานชาวฮั่น หากเป็นผลงานของกองทัพมองโกล ล่วงมาอีกไม่ถึง 100 ปี ราชวงศ์หยวนพ่ายแพ้ให้กับราชวงศ์หมิงของชาวจีนฮั่น องค์ปฐมจักรพรรดิรัชศกหงอู่ 洪武 แห่งราชวงศ์หมิงได้ยกทัพไปตียุन्नานเมื่อปี 1382/๑๘๒๕ แล้วผนวกรวมยุन्नานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินับแต่นั้นมา

---

* อันนัม (Annam) หมายถึง แดนใต้อันแสนสงบสุข

หลังจากนั้น พรหมแดนทางใต้ของจีนในมณฑลยูนนาน กวางสี และกวางตุ้งซึ่งติดกับอุษาคเนย์ก็หยุดนิ่งแทบมิได้เปลี่ยนแปลง ด้วยว่าจักรวรรดิหมิงเป็นมหาอำนาจทางบก มีพรหมแดนยืดยาวให้ต้องระวังภัย ราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนจึงหันไปใส่ใจชายขอบเปราะบางทางตอนเหนือ² ซึ่งติดกับแว่นแคว้นของเผ่าชนก่ำนักรบต่างๆ ที่มักเคลื่อนไหวพลโจมตีและปล้นสะดมเมืองชายขอบของจีนอยู่เนืองนิจ จีนฝังใจกับภัยคุกคามจากทางเหนือ จึงเฝ้าระวังสร้างเสริมกำแพงเมืองจีนที่ยืดยาวให้มั่นคง เพราะมีบทเรียนจากอดีตอันใกล้ เช่นการยึดครองของกุบไลข่านแห่งจักรวรรดิมองโกล

Geopolitical Proximity, Connectivity and Trade

แว่นแคว้นฝั่งใต้ของจีนต่างจากแว่นแคว้นฝั่งเหนือซึ่งจีนสร้างกำแพงป้องกันการรุกราน ดินแดนอุษาคเนย์มีพลเมืองอยู่ไม่หนาแน่น รั้ววัฒนธรรมพราหมณ์/พุทธจากอินเดีย ปกครองเป็นอาณาจักรแบบวงราชอาณาจักร (mandala-style kingdom) ที่เมืองชายขอบและเมืองประเทศราชต่างปกครองตนเอง ผูกสัมพันธ์กับศูนย์อำนาจที่ราชธานีด้วยการถวายบรรณาการ ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และช่วยเหลือในยามศึกสงคราม อาณาจักรแบบวงราชอาณาจักรนี้ไม่มีเขตแดนชัดเจน ขนาดขึ้นอยู่กับอำนาจของราชธานีว่าสามารถควบคุมเมืองบริวารได้มากน้อยเพียงใดหรือกว้างไกลขนาดไหน* ทั้งนี้ เพื่อความ

---

* ลักษณะการปกครองบนพื้นฐานของอารยธรรมอินเดีย เมืองหลวงเปรียบดุจเขาพระสุเมรุ รายล้อมด้วยเมืองชายขอบและประเทศราชที่ปกครองตนเอง มีสัมพันธ์กับราชธานีอันเป็นศูนย์อำนาจผ่านการถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และช่วยสนับสนุนยามศึกสงคราม ทั้งนี้ความใกล้ชิดกับเมืองหลวงขึ้นอยู่กับกฤตการของพระมหากษัตริย์ในแต่ละยุคสมัย ดู Martin Stuart Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence* (Crows Nest: Allen & Unwin, 2003), pp. 29-32.

สงบสุขในถิ่นของตน รัฐเล็กๆ บางรัฐอาจจัดดอกไม้เงินดอกไม้ทองถวายศุภนัยอำนาจใกล้เคียงมากกว่า 1 ราชาธานี นอกจากนี้ พรหมแดนระหว่างรัฐในอุษาคเนย์กับจักรวรรดิจีนยังมีเทือกเขาและแนวป่าดงดิบขวางกั้น ความสัมพันธ์จึงค่อนข้างสงบสุข ไม่ค่อยมีภัยรุกร้าดินแดนซึ่งกันและกัน*

จีนแทบไม่ทำศึกกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เว้นแต่สงครามกับเวียดนามซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีนในสมัยราชวงศ์ถัง³ กองทัพจีนรุกเข้ามาทำศึกใหญ่ในอุษาคเนย์เพียงสองสามคราวเท่านั้น ครั้งหนึ่งในสมัยราชวงศ์หยวนเพื่อแผ่ขยายอิทธิพลของจักรวรรดิมองโกลเหนือเส้นทางสายไหมทางทะเล (Maritime Silk Road) เช่นเดียวกับที่ควบคุมดินแดนบนเส้นทางสายไหมทางบกไปจนถึงรัสเซีย ในครั้งนั้น กุบไลข่านส่งกองทัพเรือบุกโจมตีญี่ปุ่น 2 ครั้ง คือเมื่อปี 1274/๑๘๑๗ และปี 1281/๑๘๒๔ บุกเวียดนาม 3 ครั้งระหว่างปี 1258-1288/๑๘๐๑-๑๘๓๑ และบุกชวาเมื่อปี 1293/๑๘๓๖ การโจมตีของกองทัพเรือราชวงศ์หยวนล้วนล้มเหลว ภายหลังจึงล้มเลิกนโยบายดังกล่าว⁴ นอกจากนี้ กุบไลข่านยังส่งกองทัพบุกพุกาม 2 ครั้งด้วยกัน คือเมื่อปี 1277/๑๘๒๐ และเมื่อปี 1287/๑๘๓๐ เนื่องจากกษัตริย์พม่าสั่งประหารทูตจีนที่เข้าเฝ้า ศักดิ์สำคัญอีกครั้งหนึ่งที่กองทัพจีนบุกลงใต้ก็คือสงครามจีนกับพม่าสมัยราชวงศ์ชิงรัชชคเจียนหลง 乾隆 ระหว่างปี 1765-1769/๒๓๐๘-๒๓๑๒

---

* วรรณคดีของสยามปรากฏให้เห็นเป็นระยะ เช่น ในกฎหมายตราสามดวง หมวดพระธรรมนูญ ระบุว่า เมืองฝ่ายเหนือ (ที่เคยส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาบางช่วง) มีอยู่ 16 เมืองด้วยกัน คือ เมืองนครหลวง เมืองศรีสัตนาคนหุต เมืองเชียงใหม่ เมืองตองอู เมืองเชียงไกร เมืองเชียงกราน เมืองเชียงแสน เมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงราย เมืองแสนหวี เมืองเขมราฐ เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองใต้ทอง เมืองโคตรบอง และเมืองเรวแก้ว

แผนที่อุษาคเนย์
ปี 1740/๒๒๘๓
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ด้วยทำเลที่ตั้งซึ่งสามารถติดต่อกันได้ทั้งทางบกและทางทะเล กอปรกับภูมิรัฐศาสตร์ที่ไม่เป็นภัยต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอุษาคเนย์จึงถือว่าไม่มีมิตรไมตรีในเชิงพาณิชย์เป็นส่วนใหญ่

อนึ่ง จีนเป็นจักรวรรดิขนาดใหญ่ ถือเป็นตลาดสำคัญสำหรับผลิตผลจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเนิ่นนาน หลักฐานทางโบราณคดีบ่งชี้ว่าชาวจีนค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับดินแดนในเขตประเทศไทยมานานกว่า 2,000 ปีแล้ว มีการค้นพบชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (202 ปีก่อนคริสตกาล-9/๓๔๑-๕๕๒) ที่สุราษฎร์ธานี^๕ อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานว่าโบราณวัตถุจีนที่พบในสยามสมัยนั้นขนส่งมาทางบกหรือทางทะเล

เนื่องจากจีนเป็นจักรวรรดิภาคพื้นทวีป สมัยโบราณจึงมิได้ใส่ใจพัฒนาการการเดินทางเรือ จนกระทั่งล่วงเข้าศตวรรษที่ 10-11 ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (960-1279/๑๕๐๓-๑๘๒๒) จึงจะเริ่มพัฒนาองเรือท้องสมุทของตนเองขึ้นมา วงวิชาการสากลเชื่อว่าก่อนหน้านี้

การค้าในแถบทะเลจีนใต้ ซึ่งเป็นขาแรกของการขนส่งบนเส้นทางสายไหมทางทะเลอันยาวไกลจากจีนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เดิมใช้เรือขนาดเล็กแบบของชาวอุษาคเนย์ในการขนถ่ายสินค้า โดยเดินทางเลียบเลาะชายฝั่ง ชาวเลกลุ่มต่างๆ ทั้งมาเลย์ จาม ชาวเป็นผู้เดินเรือนำสินค้าจากจีนไปขายให้กับพ่อค้าจากคาบสมุทรมอินเดีย⁶

Tributary Versus Private Trade

เมืองจีนเป็นตลาดรับซื้อสินค้าที่สำคัญมาแต่โบราณกาล ชาวอุษาคเนย์ต่างนำผลผลิตไปขาย เช่น ดีบุก เครื่องเทศ สมุนไพร ไข่มุก ของป่า ฯลฯ แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ไม่มีในดินแดนตน เช่น แพรไหม ใบชา ถ้วยชาม ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น กระจก เซรามิก เข็ม เครื่องเหล็ก ฯลฯ ฝ่ายจีนเองก็ตระหนักถึงความสำคัญของการค้าขาย ดังนั้น ในบางช่วงบางเวลา เพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับนโยบายรัฐ พระเจ้ากรุงจีนจึงประกาศใช้มาตรการกำกับการค้าออกอาณาจักร

เพื่อนำสินค้าไปขายในตลาดจีนซึ่งมีประชากรหนาแน่น รัฐในเอเชียต่างส่งทูตบรรณาการไปคารวะพระเจ้ากรุงจีนตามจารีตโบราณในฐานะโอรสแห่งสวรรค์ เจ้าแห่งปฐพี โดยมีวัตถุประสงค์ให้แว่นแคว้นของตนได้เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลจีน* และได้รับตราสัญลักษณ์ประจำตำแหน่ง (ไทยเรียกตราโลโต) ซึ่งสมัยโบราณถือเป็น

---

* พระราชโองการปีที่ 10 รัชศกหงอู่มาถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา มีความว่า “จักมีผู้ใดปกครองรัฐแลปกป้องประชากรผู้ตั้งลูกหลานของตนเองโดยปราศจากอาณาตีแห่งสวรรค์แลอธิคุณแห่งแผ่นดินได้แล้ว...” ดู วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่* บันทึกร่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระรัตนราชสุตา, 2559), น. 98-99.

เกียรติยศของพระราชธา* การเป็นส่วนหนึ่งของจักรภพจีนทำให้บรรดาพ่อค้าที่เดินทางมาพร้อมคณะราษฎรสามารถผ่านด่านเข้าเมืองได้ ด้วยว่าฝ่ายจีนถือให้เป็นส่วนหนึ่งของคณะ⁷

ในทศวรรษของจีน ความสัมพันธ์กับรัฐต่างแดนภายใต้ระบบบรรณาการมีนัยยะข้องเกี่ยวกับอำนาจและภาพลักษณ์ทางการเมือง⁸ ทว่าในมุมมองของผู้ถวายบรรณาการ ส่วนใหญ่มุ่งหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในยามที่เจ้าผู้ครองรัฐมีอภิสิทธิ์ผูกขาดทางการค้า ทั้งนี้ ในการถวายบรรณาการแต่ละครั้ง ถือเป็นธรรมเนียมที่พระเจ้ากรุงจีนจะพระราชทานรางวัลมูลค่าสูงกว่าเครื่องบรรณาการที่แคว้นเล็กนำไปถวาย เช่น แพรไหมล้ำค่าซึ่งหาได้ในท้องตลาด สิ่งของที่ได้รับพระราชทานส่วนใหญ่เป็นประณีตศิลป์คู่ควรบารมีพระราชธา และในเชิงพาณิชย์ ส่วยสินค้าที่นำไปปล่อยขายในตลาดจีนมักได้ราคาสูง หลายรัฐจึงสมัครใจส่งบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนหากรัฐบาลจีนมิได้เรียกร้องเงินไขที่ซับซ้อนนัก

จากสมัยราชวงศ์ถังถึงราชวงศ์ซ่ง (ประมาณศตวรรษที่ 7-12) การค้าโพ้นทะเลมีทั้งการค้าในระบบบรรณาการและการค้าเอกชน รูปแบบการค้าระหว่างจีนกับอุษาคเนย์ในแต่ละยุคจะเป็นฉับไฉนขึ้นอยู่กับนโยบายของพระเจ้ากรุงจีนในยุคนั้นๆ เช่น ในช่วงปลายศตวรรษที่ 12 ราชวงศ์ซ่งได้ยกเลิกธรรมเนียมการค้าภายใต้ระบบบรรณาการเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นของราชสำนัก พร้อมทั้งส่งเสริมให้สำเภาจีนของเอกชนเดินเรือออกไปค้าขายยังต่างแดน

---

* กรุงศรีอยุธยาได้รับพระราชทานตราสัญจรจากกรุงจีนราชวงศ์หมิงเป็นครั้งแรกในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 1 ในปี 1377/๑๙๒๐ เมื่อเจ้านครอินทร์ พระราชโอรสของพระบรมราชาธิราชที่ 1 เดินทางไปถวายพระสุพรรณบัฏ พระราชสาสน์ซึ่งจารบนแผ่นทอง ให้กับพระเจ้ากรุงจีน ดู *เรื่องเดียวกัน*.

จัดตั้งสำนักงานดูแลการค้าทางทะเล* ตลอดจนเรียกเก็บภาษีจากการค้าสำเภาที่เติบโตใหญ่เป็นรายได้ให้กับราชสำนัก** ในยุคนี้ สำเภาเอกชนจีนเดินเรือออกทะเลจำนวนมาก เมืองท่าและอาณาจักรต่างๆ ในทะเลจีนใต้ เช่น ศรีวิชัย จามปา และตามพรลิงค์ที่นครศรีธรรมราช ต่างเจริญมั่งคั่งจากการค้าสำเภาในสมัยราชวงศ์ซ่ง¹⁰

ราชวงศ์หยวนได้สืบทอดธรรมเนียมการเรียกเก็บภาษีศุลกากรตามเมืองท่าหน้าด่านจากราชวงศ์ซ่งได้ ทว่าขณะเดียวกันก็หันกลับมาเรียกร้องให้เจ้าผู้ครองรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งบรรณาการไปถวายที่กรุงปักกิ่ง โดยออกกระเปียบเพิ่มเติมให้เจ้าผู้ครองรัฐเหล่านี้เดินทางไปคารวะ “โอรสแห่งสวรรค์” ด้วยตนเอง พระราชาส่วนใหญ่มักเฉยต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวและส่งทูตเป็นตัวแทนไปถวายบรรณาการเท่านั้น***

นโยบายส่งเสริมการค้าโพ้นทะเลของภาคเอกชนสมัยราชวงศ์ซ่งได้ถึงปลายราชวงศ์หยวนส่งผลให้การค้าสำเภาในทะเลจีนใต้เติบโตแบบก้าวกระโดด คนจีนทางใต้หลังไหลออกมาค้าขาย พร้อมทั้งพัฒนาเทคนิคการต่อเรือเดินสมุทร ผนวกกับในช่วงศตวรรษที่ 10-13

* ราชวงศ์ซ่งเหนือตั้งหน่วยศุลกากรตามเมืองท่าดังนี้ กว่างโจว ปี 971/๑๕๑๔; หางโจว ปี 989/๑๕๓๒; ตังไห่ ปี 992/๑๕๓๕; เฉียนโจว ปี 1087/๑๖๓๐; ปันเฉียว ปี 1088/๑๖๓๑; หัวถิง (เซียงไฮ้) ปี 1113/๑๖๕๖ ราชวงศ์ซ่งใต้เปิดเมืองท่าศุลกากรเพิ่มเติมที่เวินโจว ปี 1131/๑๖๗๔ และเจียงอิน ปี 1146/๑๖๘๘ ดู Geoff Wade, “An Early Age of Commerce in Southeast Asia, 900-1300 CE,” *Journal of Southeast Asian Studies* 40, 2 (June: 2009).

** รายได้ที่เรียกเก็บจากการค้าโพ้นทะเลสมัยราชวงศ์ซ่ง คือ 1. ค่าธรรมเนียมเข้าออกตามขนาดเรือ เป็นรายได้ฝ่ายกลาโหม 2. ภาษีร้อยชักสิบและร้อยชักสิบห้า (ขึ้นกับประเภทสินค้า) 3. กำไรจากการค้าสินค้าผูกขาดของราชสำนัก ดู *Ibid.*

*** ส่วนหนึ่งเป็นเพราะจีนมิได้ปิดประเทศ พ่อค้าจีนสามารถเดินเรือไปซื้อสินค้าในอุษาคเนย์ได้ ฝ่ายเจ้าผู้ครองรัฐจึงไม่จำเป็นต้องส่งเรือบรรณาการนำสินค้าไปขายถึงเมืองจีน

พระโพธิสัตว์กวนอิม
ไม้แกะสลักแบบศิลปะช่ง
โรงพยาบาลเทียนฟ้า
กรุงเทพฯ

บริเวณทางใต้ของทวีปเอเชีย (ทั้งในบริเวณจีนตอนใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอินเดีย) มีสภาพภูมิอากาศดี ชุ่มชื้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผลผลิตทางเกษตรและประชากรเพิ่มมากขึ้น* เศรษฐกิจของมณฑลทางใต้ที่เจริญเติบโตใหญ่¹¹ กอปรกับประสิทธิภาพการขนส่งสินค้าที่ดียิ่งขึ้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนซึ่งเดิมเป็นสังคมกสิกรรมทางบกเริ่มขยายตัวออกสู่ท้องทะเล ในยุคนี้ ชาวจีนแผ่อิทธิพลเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของการค้าในทะเลจีนใต้ ส่งผลให้ชุมชนพ่อค้าชาวจีนตามเมืองท่าต่างๆ ในอุษาคเนย์เติบโตขึ้น

Merchants, Refugees and Emigrants

จอกเหล้า
สมัยราชวงศ์หยวน
พบที่ปากแม่น้ำแม่กลอง
ชาญชัย สุพานิชวรภาชน์
เอื้อเฟื้อภาพ

จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (G. William Skinner) ผู้เขียน *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์* เชื่อว่าตอนที่คนไต (Tai) กระจายตัวลงมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เวลานั้นเมืองท่าในอ่าวไทยมีคนจีนตั้งบ้านเรือนอยู่บ้างแล้ว¹² ในปี 1296/๑๘๓๙ โจวต้ากวน 周達觀 บันทึกว่าเมืองพระนครหลวงมีจีนนำหนักค้าขายอยู่ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 13 เกิดรัฐไทขึ้นหลายรัฐในอุษาคเนย์ เช่น สุโขทัยและเชียงใหม่ กองทัพของพญามังรายกษัตริย์แห่งหิรัญนครเงินยาง (เชียงใหม่) รวบรวมเมืองต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยยกพลเข้าตีเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) ในปี 1281/๑๘๒๔ นครเขลางค์

* อาณาจักรในอุษาคเนย์ที่จำนวนประชากรเติบโตใหญ่ในยุคนี้นั้น เช่น พุกาม, เขมร เมืองพระนคร (ช่วงปี 950-1250/๑๔๙๓-๑๗๙๓) และไทเวียด ในช่วงศตวรรษที่ 11-14 ส่วนในเมืองจีน การค้าและจำนวนประชากรทางใต้ลุ่มแม่น้ำแยงซีเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงศตวรรษที่ 9-14 ดู Victor Lieberman, *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Volume 1* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 92-93.

A History of the
Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม
เล่มที่ 2
ยุคล่าอาณานิคม

เจฟฟรี ชุน
พิมพีระไพ พิศาลบุตร
เขียน

พิมพีระไพ พิศาลบุตร
สมชาย จิว
นิรันดร นาคสุริยันต์
แปลและเรียบเรียง

A History of the Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 2

ยุคล่าอาณานิคม

ภาพทอหกเหลี่ยมแบบจีนบนตู้พระธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

A History of the Thai-Chinese

เจฟฟรี ชุน และพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร *เขียน*

ประวัติจีนกรุงสยาม เล่มที่ 2 ยุคล่าอาณานิคม

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สมชาย จิว และนิรันดร นาคสุริยันต์
แปลและเรียบเรียง

ชุดปกอ่อน ราคา 1,340 บาท

ชุดปกแข็ง ราคา 1,760 บาท

ฉบับพิเศษ

ศิลปะวัฒนธรรม

ประวัติจิตรกรสยาม เล่มที่ 2

ยุคล่าอาณานิคม

• พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สมชาย จิว
และนิรันดร นาคสุริยันต์ แปลและเรียบเรียง

First published in Singapore in 2015

by Editions Didier Millet (EDM)

Copyright © Pimpraphai Bisalputra, 2025

พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม 2568

ชุดปกอ่อน ราคา 1,340 บาท, ชุดปกแข็ง ราคา 1,760 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
สุน, เจฟฟรี.

ประวัติจิตรกรสยาม.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2568. 976 หน้า.-- (ประวัติจิตรกรสยาม)

1. ชาวจีน -- ไทย. 2. จีน -- ความเป็นอยู่และประเพณี.

I. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ผู้แต่งร่วม.

II. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ผู้แปล. III. ชื่อเรื่อง.

305.8951

ISBN 978-974-02-1940-8

ISBN 978-974-02-1941-5

สำนักพิมพ์มิชชัน | www.matchonbook.com

- ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ็งเร็ว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
- ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
- รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภาก, หทัยชนก ชิวโมกษ์
- บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม
- บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ตีโรจนวานิช
- หัวหน้ากองบรรณาธิการ : นพจุจ ศรีรัตน์ศิริกุล
- บรรณาธิการเล่ม : ณิชฎฐนิชา ทนันทชัยขมภู
- พิสูจน์อักษร : โชติช่วง ะวริน, กัลยวีร์ ประสิทธิ์วุฒิศักดิ์
- กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
- ศิลปกรรม : พลอยทิพย์ เกษมรัตติ
- ออกแบบปก : นักรบ มูลมานัส
- ประชาสัมพันธ์และการตลาด : วิชราพิชญ์ เวชสุริยะกุล, ณัชชา เขียวกล, โบนัส ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตนะไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล

ประชาชนิเวณศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณศน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)

12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาชนิเวณศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand

f matchonbook @matchonbook

t @matchonbook @matchonbooks @ matchonbook

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

MATCHON
PREMIUM
PRINT

ฝ่าย MATCHON PREMIUM PRINT

บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)

รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424

email: print.matchon@gmail.com

Matchon Premium Print

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matchonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox [f matchonbook](https://www.facebook.com/matchonbook) เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

สารบัญ

ประวัติจีนสยาม เล่มที่ 2
ยุคล่าอาณานิคม

คำนำ ประวัติจีนสยาม	(7)
คำนำ <i>A History of the Thai-Chinese</i>	(9)
สารจากบรรณาธิการ	(13)
บทที่ 4 ยุคการอพยพของแรงงานจีน (1855-1900/๒๓๙๘-๒๔๔๓)	3
Othello's Occupation Gone	9
China in the Early 19th Century	11
Sino-Siamese Trade After the Opium War	17
The Taiping Rebellion (1850-1864/๒๓๙๓-๒๔๐๗)	23
Overpopulation	25
Growth of Treaty Ports	26
The Teochew	29
The Hakka	36
The Hailam	38
The Cantonese	42
The Hokkien	43
The Straits-born Chinese	50
The Trader Pattern	59
The Coolies	73
The Chinese Secret Societies	77
Chinese and the Siamese Government Revenues	101

บทที่ 5 จีนกลายเป็นไทยกลืน (1850-1925/๒๓๙๓-๒๔๖๘)	127
The Age of Steamships and Railroads	132
Currency and Banking	141
The Rice Export Boom	145
The City	177
Assimilation	187
Local Chinese Leaderships	191
An Overseas-Chinese Policy	194
From Mandala to Nation-State	206
Reinventing the Monarchy	207
Reinventing the Bureaucracy	214
Reinventing the Siamese Social System	224
Nationalism	228
Jews of the Orient	237
บรรณานุกรม	270
ดัชนี	284

คำนำ *ประวัติจีนกรุงเทพฯ*

หนังสือเล่มนี้เริ่มขึ้นเมื่อนิโคลัส กรอสส์แมน (Nicholas Grossman) บรรณาธิการประจำสำนักพิมพ์อดิชั่น ดิเดียร์ มิลเล็ต (อดีเอ็ม) สอบถามมาว่าสนใจจะเขียนเรื่องชาวจีนในเมืองไทยเพิ่มสักเรื่องหรือไม่ เขามีโครงการทำหนังสือชื่อ *A History of the Thai-Chinese* เมื่อทราบความประสงค์ ดิฉันคิดนิทานในใจว่า “พ่อเจ้าประคุณทำไมคิดการใหญ่นัก” รับรู้คำทาบถามไปด้วยความงงงวย งานนี้ทำทายนัก มองเนื้องานแล้วพบแต่ทางตัน จุดด้อยประจำตัวปรากฏขึ้นเป็นด้านๆ เช่น ภาษาอังกฤษที่อ่อนแอ ทั้งชีวิตเรียนมาทางคณิตศาสตร์จะเขียนแค่จดหมายโต้ตอบภาษาอังกฤษยังต้องหลบไปพึ่งคุณเจฟฟรี ซุน คู่ชีวิตชาวสิงคโปร์ ให้ช่วยตรวจทาน หากแต่โอกาสเหมือนฝันครั้งนี้ยังคิดยิ่งคาใจ เข้าตื่นขึ้นมา สมองซำๆ ก็สั่งให้ไปขอร้องคุณเจฟฟรีที่จบการศึกษาด้านวรรณคดีและปรัชญาจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ให้ช่วยเป็นผู้เขียน จำได้ว่าคุณเจฟฟรีมองหน้าแล้วทักว่า “เธอบ้าไปแล้วหรือ”

งานประพันธ์ใช้เวลา 2 ปีจึงสำเร็จเป็นรูปเล่ม ได้รับการตีพิมพ์เมื่อปี 2015/๒๕๕๘ ล่วงมาอีกเกือบสิบปีจึงมีโอกาสแปลเป็นภาษาไทยก่อนที่ผู้เขียนทั้งสองจะแก่ชราจนเสื่อมสภาพลงกว่านี้ งานนี้ได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์นิรันดร นาคสุริยันต์ ผู้อาวุโสในสังคมจีนสยามที่ช่วยตรวจแก้และเขียนชื่อจีนกำกับในเอกสาร รวมทั้งกัลยาณมิตรอีกหลายคน คือ ... กันต์กนิษฐ์ โพธิกิจ, เศรษฐพงษ์ จงสงวน, วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์ และผู้ร่วมแปล 2 ท่าน คือ สมชาย จิว และกิตติพัฒน์ มณีใหญ่ ขอขอบคุณ สวพล สุวนิช ผู้เชี่ยวชาญภาพโบราณที่กรุณาปรับแก้ภาพถ่ายโบราณให้สภาพชัดเจนสามารถตีพิมพ์ได้

ประวัติจีนกรุงสยาม มีช่างานวิชาการ หากเป็นผลงานของนักอ่าน นักสะสม หนังสือ 2 คนที่ชอบซุกตัวอยู่ในห้องสมุดทั้งที่โรงเรียนและที่มหาวิทยาลัย เรียบเรียง ขึ้นจากประเด็นที่เคยอ่านผ่านตา เรื่องที่ได้รับรู้รับฟังจากครูบาอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ บ้านตน และบ้านเพื่อน ผู้เขียนทั้งสองสำนึกว่าชาวจีนมีบทบาทสำคัญในประวัติศาสตร์ อุษาคเนย์ จึงนำเรื่องราวที่สะสมมานานกว่าครึ่งศตวรรษมาเรียบเรียง โดยแบ่งบท ตามยุคสมัย หากข้อมูลผิดพลาดประการใดขออภัยล่วงหน้า

A History of the Thai-Chinese เมื่อแปลตรงตามตัวอักษรอ่านลำบาก ด้วย แต่ละภาษาล้วนแฝงวัฒนธรรมของเจ้าของภาษาไว้ ภาษาต่างถิ่นจึงมีอาจบรรยาย สังคมสยามได้ดีเท่าภาษาไทย บางตอนดิฉันเรียบเรียงใหม่ ปรับสำนวนตามเอกสาร ไทยที่ใช้อ้างอิง หากคงสาระ บทวิเคราะห์ และการดำเนินเรื่องตามต้นฉบับภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ในการแปลคงใช้ปีคริสต์ศักราชในการดำเนินเรื่องเฉกเช่นต้นฉบับ แต่ ได้เขียนปีพุทธศักราชเป็นเลขไทยกำกับ จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ดิฉันคิดเสมอว่าผลงานนี้เป็นวาสนา หากวันนั้นในปี 1978/๒๕๒๑ ดิฉันมิได้ เข้าไปนั่งอ่านนิตยสารหลบความหนาวเย็นที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยคอร์เนล ก็คงไม่ได้พบคุณเจฟฟรี นักศึกษาผู้ใฝ่ฝันอยากเป็นนักประพันธ์ และต้องยอมรับซึ่งหน้าว่า ด้วยตนเองแล้วคงไม่กำหนดจะรับงานนี้จากนิโคลัส กรอสส์แมน บรรณาธิการมือ เอกเรื่องเมืองไทย

พิมพ์ประไพ พิตาลบุตร

ทุ่งมหาเมฆ พระนคร, 2024/๒๕๖๗

คำนำ *A History of the Thai-Chinese*

ประเทศไทยมีอาณาเขตกว้างใหญ่ ในอดีตจึงมีชาวจีนย้ายเข้ามาพำนักมากที่สุด ในอุษาคเนย์ การรวบรวมข้อมูลสำหรับหนังสือเล่มนี้นับเป็นเรื่องท้าทายสำหรับผู้เขียนทั้งสอง คนจีนซึ่งอาศัยในสยามมีทั้งที่ใต้เท้าจนได้เป็นรัฐบุรุษ ชุนนาง และเจ้านายที่ทิ้งชื่อจารึกไว้ในประวัติศาสตร์จำนวนนับร้อย บ้างเป็นต้นตระกูลของชนชั้นนำในประเทศ หากแต่ส่วนใหญ่เป็นจีนอพยพจำนวนมาก เปรียบดุจเม็ดทรายในกระบุงใหญ่ที่ไร้ชื่อเสียงเรียงนาม จึงมีอาจกล่าวถึงชีวิตและผลงานของพวกเขาได้ทั้งหมด อนึ่ง สามัญชนคนจีนเรือนหมื่นเรือนแสนเหล่านี้ล้วนมีเรื่องคู่ควรเล่าขานก่อนถูกเวลากลืนหายจนไร้ร่องรอย โดยภาพรวมพวกเขามีส่วนในความเจริญของสยามประเทศ น่าเสียดายหนังสือเล่มนี้มีพื้นที่จำกัด หยิบยกเรื่องราวมาเรียบเรียงได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ขออภัยที่มีอาจบันทึกได้ทั้งหมด มิฉะนั้น *ประวัติจีนกรุงสยาม* จะกลายเป็นมหากาพย์ ... มิรู้จบ

เมื่อไม่สามารถบันทึกประวัติชาวจีนในสยามลงในหนังสือฉบับนี้ได้ครบถ้วน ผู้เขียนทั้งสองจึงจัดกลุ่มจีนที่เดินทางเข้ามาต่างเวลาต่างวาระ แยกศึกษาลักษณะของจีนที่มาในแต่ละยุค ตามบริบทซึ่งแปรผันไปตามกาลเวลา ทั้งนโยบายรัฐ ทั้งตลาดการค้า ทั้งทรัพยากรและโอกาสในการทำกิน โดยเริ่มจากสมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นไปที่บทบาทและพลังของจีนสยาม ชนกลุ่มน้อยในสังคมที่ส่งอิทธิพลต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองไทยในแต่ละยุค เพื่อทดแทนเรื่องราวของปัจเจกบุคคลและวงศ์ตระกูลที่ขาดไป

ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาทำมาหากินในสยามส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า นักเดินเรือ แรงงานรับจ้าง พ่อครัว จั๊กกั๊ก ตลอดจนเกษตรกรละถิ่น คนส่วนใหญ่ซึ่งเดินทางออกนอกประเทศมักมีความรู้เพียงน้อยนิด น้อยคนนักที่มีการศึกษาระดับบัณฑิต ด้วยว่าชาวจีนผู้มีการศึกษาต่างคาดหวังจะได้เป็นขุนนาง ไม่นิยมเดินทางออกนอกประเทศ สังคมจีนในเมืองไทยจึงขาดบันทึกของชุมชน ขาดสาาแหกรตระกูล และเอกสารที่สามารถเชื่อมโยงตัวตนกลับไปถึงบ้านเกิดของบรรพบุรุษ มีเพียงวรรณกรรมจำนวนน้อยนิดที่เขียนขึ้นในยุคสาธารณรัฐซึ่งพอจะใช้ยืนยันตัวตนจีนสยามได้บ้าง ที่สำคัญลูกจีนจำนวนมากกลายเป็นไทยไปอย่างรวดเร็ว จึงละเลยรากเหง้าและประวัติของจีนต้นตระกูล ล่วงมาถึงปัจจุบัน ลูกจีนหลายคนไม่ทราบและไม่สนใจว่าครอบครัวของตนแซ่อะไร เดิมเป็นคนตำบลใดในเมืองจีน

ความอึดอัดข้อมูลและเอกสารอ้างอิงทำให้ประวัติของชาวจีนในสยามสาวอดีตกลับไปได้ไม่ไกล... เลื่อนรางขุนมัว มีอาจศึกษาอ้างอิงได้ตามมาตรฐานทางวิชาการ แม้ผู้เขียนทั้งสองมีบรรพชนเป็นชาวจีน เต็บโตในวัฒนธรรมหัวเฉียว แต่ครอบครัวเราทั้งคู่อยู่มานานจนพูดจีนไม่ได้ บ้านเจฟฟรีใช้ภาษามาเลย์-อินโดนีเซียแบบคนเปอรานากัน (คนจีนเลือดผสมในคาบสมุทรมลายู) ส่วนพิมพ์ประไพ นับทางสายพิศาลบุตรเป็นลูกจีนรุ่นที่ 7 เราทั้ง 2 คนต่างพร้อมความรู้ภาษาจีน แต่กระนั้นก็สนใจศึกษาเรื่องชาวจีนในอุษาคเนย์มาโดยตลอดตั้งแต่สมัยเรียนมหาวิทยาลัย ด้วยสำนึกว่าเราสองโตมาในวัฒนธรรมจีนโพ้นทะเล ทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ยา เสื้อผ้า เสียงเพลง นิทาน ตำนาน และธรรมเนียมในบ้าน รวมทั้งกิจกรรมยาทที่ได้รับการอบรมบ่มสอนมาก็ล้วนเคารพศรัทธาสังคมของจีน จึงรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องที่ประพันธ์

ประวัติจีนกรุงสยาม พึ่งพาเอกสารและเรื่องเล่าที่สืบทอดมาในสังคมจีนในกรุงเทพฯ เป็นหลัก มิได้ตรวจสอบเอกสารภาษาจีนจึงอาจบกพร่องไปบ้าง ใช้ข้อมูลจากตอนที่พิมพ์ประไพเขียน *สำเภาสยาม ตำนานเจ๊กบางกอก* เมื่อกว่า 30 ปีก่อน และบทสัมภาษณ์ผู้ใหญ่หลายคนถึงเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาในครอบครัว ครั้นต่อมาเมื่อศึกษาเรื่องเครื่องลายครามจีน ก็ได้ขยายขอบเขตไปเก็บข้อมูลเชิงลึกเรื่องการค้าระหว่างจีนกับสยาม คู่ไปกับการสะสมเครื่องกังไส หนังสือเก่า อัดชีวประวัติ และหนังสืองานศพ ซึ่งล้วนเป็นที่มาของข้อมูลในหนังสือเล่มนี้

ข้อมูลอื่นได้จากหนังสือที่บุกเบิกองค์ความรู้เรื่องสังคมจีนโพ้นทะเลในอุษาคเนย์ของนักวิชาการจีนศึกษา เช่น หวังเกิงอู่, จี. ดับเบิลยู. สกินเนอร์, เคนเน็ธ เพอร์รี แลนด์อน, วิกเตอร์ เพอร์เซลล์, ซี. พี. พิตซ์เจอร์ลด์, พอล เอ. ฟาน ไดค์, สารสิน วีระผล, สิบแสง พรหมบุญ, พรรณี บัวเล็ก, ลี ทานา, พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์, Choi Chi-cheung, อีออตต์ อาร์น เวสต์ดัต, หลินปิ่น, ฉอง เซนโนซ์, มาร์แชลล์ บาร์แฌร์, จี. เซเดส์, มาร์ติน สจวร์ต-ฟอกซ์, เจฟ เวด, เจนนิเฟอร์ คูซแมน, ซูเอฮีโร อากิระ, ยูมิโอะ ซากุราอิ, เออิจิ มูราชิม่า และวาสนา วงศ์สุรวัฒน์

ในเชิงการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ ผู้เขียนอาศัยงานของ บี. เจ. แทรวิล, เดวิด วยอาจ, ธีรวัด ฌ บ็อมเพซ, เอริก ฮ็อบส์บอม, วิกเตอร์ ลิเบอร์แมน, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, คริส เบเคอร์, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, วิลเลียม เคส, ธาดา สค็อกโพล, ไชยันต์ รัชชกุล, เฟร็ด ริกส์, เอ็ดوارد แวน รอย, เดวิด สไตน์เบิร์ก, เดวิด เอ. วิลสัน และเบเนดิกต์ อาร์. โอ. จี. แอนเดอร์สัน อนึ่ง การบรรยายและงานเขียนของอาจารย์เบน ครูของผู้เขียน เช่น *Studies on the Thai State* และ *Imagined Communities* ส่งอิทธิพลต่องานนิพนธ์ในบทที่ 4, 5 และ 6 ของหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณท่านอาจารย์ ส. ศิวรักษ์, ธีรวัด ฌ บ็อมเพซ, วาสนา วงศ์สุรวัฒน์, เอ็ดوارد แวน รอย, Choi Chi-cheung, เออิจิ มูราชิม่า, จูเลียน ฮาร์ดิง และดิสพล จันศิริ ที่ช่วยอ่านต้นฉบับ รวมทั้งท้วงติงแก้ไขข้อมูลให้ถูกต้อง และรวมไปถึงนิโคลัส กรอสส์แมน บรรณาธิการสำนักพิมพ์อิตซ์ัน ดิเดียร์ มิลเล็ต (อีดีเอ็ม) ผู้ริเริ่มและสนับสนุนให้เรา 2 คนเขียน *A History of the Thai-Chinese* ตลอดจนทีมงานสนับสนุนประจำสำนักพิมพ์นี้ นำโดยกริสรินทร์ จุงศิริวัฒน์, นินา วากเนอร์ และธีรวัด ฌ พจนวิบูลศิริ สำหรับการค้นหาภาพถ่าย พิสูจน์อักษร ออกแบบจัดวางรูปเล่ม และภาพปก และขอขอบคุณ ศ. หวังเกิงอู่, ศ. คิซอร์ มาห์บุบานี และ รศ. วาสนา วงศ์สุรวัฒน์ สำหรับบรรณนิทัศน์ปิดท้ายเล่ม

ชื่อจีนในหนังสือเล่มนี้ใช้ตามชื่อที่คนผู้นั้นเป็นที่รู้จักในเมืองไทย ซึ่งมีทั้งชื่อสำเนียงแต้จิ๋ว, ฮกเกี้ยน, แคะ, ไหหลำ, กวางตุ้ง, ภาษาเวียดนาม ตลอดจนภาษาไทย เช่น เจ็สวีย์ม, ยี่กอฮง ทั้งนี้ผู้เขียนมอบให้อาจารย์นิรันดร นาคสุริยันต์, เศรษฐพงษ์

จางสงวน และกัณฑ์กนิษฐ โปธิกิจ จัดทำอักษรจีนกำกับ ทั้ง 3 ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ
เรื่องคนจีนในสยาม

งานนี้เขียนขึ้นเพื่อรุดถึงชาวจีนจำนวนนับล้านคนที่เข้ามาทำงานในสยาม บาง
ส่วนตั้งรกรากและหลอมรวมกลายเป็นพลังขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยให้เจริญรุ่งเรือง
บางครอบครัวอยู่อาศัยมานานนับร้อยปีในดินแดนที่พวกเขาและลูกหลานต่างฝาก
อนาคตไว้

เจฟฟรี ชุน และพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร

2015/๒๕๕๘

สารจากบรรณาธิการ

ว่าด้วยหลักเกณฑ์การทับศัพท์

หนังสือเล่มนี้พยายามทับศัพท์ชื่อบุคคล องค์กร บริษัทห้างร้าน สถานที่ ฯลฯ ตามเกณฑ์การออกเสียงในภาษาท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของบุคคล ผู้ก่อตั้ง องค์กร หรือเจ้าของบริษัทห้างร้านนั้นๆ ยกตัวอย่าง ห้างหลีตี๊กง่วง กิจการของพระยาไชฎีกราชเศรษฐี (พุก โชติกะพุกกณะ) มีชื่อจีนว่า 李得源 หากอ่านตามตัวอักษรจะได้เป็น “ลี่-ติ๊ก-ง่วง” ทว่าเนื่องจากภาษาจีนแต่จิวมีการผันเสียงวรรณยุกต์ (ชื่อ 3 พยางค์มักผันเสียงวรรณยุกต์ของแค่ 2 พยางค์แรก แล้วคงเสียงเดิมของพยางค์สุดท้ายเอาไว้) ในเล่มนี้ ชื่อห้าง 李得源 จึงทับศัพท์เป็น “หลีตี๊กง่วง”

อย่างไรก็ดี เนื่องจากชื่อบางชื่อเคยมีคนทับศัพท์เอาไว้แล้ว ตามหลักเกณฑ์ที่นิยมใช้กันในช่วงเวลาหนึ่ง (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนละเกณฑ์กับที่คณะผู้จัดทำ *ประวัติจีนกรุงสยาม* เลือกใช้) หรือเคยปรากฏอยู่ในเอกสารราชการ จดหมายเหตุ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ หากเลือกทับศัพท์ตามเกณฑ์การออกเสียงในภาษาถิ่น ก็ย่อมทำให้รูปคำคลาดเคลื่อนหรือผิดเพี้ยนไปจากเดิม หากนำไปสืบค้นในเอกสารเก่าก็จะหาชื่อนั้นๆ ไม่เจอ หรือชวนให้สับสนว่าเป็นชื่อเดียวกันจริงๆ หรือไม่ สร้างความยากลำบากให้กับผู้ที่สนใจศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติม ในกรณีนี้ คณะผู้จัดทำจะคงรูปคำตามที่เคยมีผู้ทับศัพท์เอาไว้แล้ว หรือตามที่ปรากฏในเอกสารเดิมเอาไว้ ยกตัวอย่าง แม้ภาษาจีนแต่จิวจะออกเสียงตัวอักษร 廖 ว่า “เหลี้ยว” แต่ชื่อจีนของคนแซ่ 廖 ที่ปรากฏในเล่มนี้จะทับศัพท์เป็น “เหลี้ยว” ทั้งหมด เนื่องจากเอกสารชั้นต้นของตระกูล 廖 ใช้ตัว “ล” ในการสะกดชื่อคนของตระกูลมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้ 廖葆珊 จึงทับศัพท์เป็น “เหลี้ยวเปาซัง” (ไม่ใช่ “เหลี้ยวเปาซัง”) 廖公圃 ทับศัพท์เป็น “เหลี้ยวกงไฝ่ว” (ไม่ใช่ “เหลี้ยวกงไฝ่ว”)

กรณีที่ผู้เขียนอ้างอิงเอกสารหรือผลงานวิชาการในโลกภาษาอังกฤษ ซึ่งทับ

ศัพท์ภาษาจีนเป็นภาษาอังกฤษ หากสืบย้อนกลับไปได้ว่าชื่อหรือคำนั้นๆ ทับศัพท์มาจากชื่อหรือคำว่าอะไรในภาษาจีน คณะผู้จัดทำก็จะทับศัพท์ภาษาจีนที่สืบค้นเจอให้เป็นภาษาไทย พร้อมแนบตัวอักษรจีนกำกับไว้ข้างท้าย แต่หากสืบย้อนกลับไปได้ก็จะคงคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษเอาไว้ตามที่ปรากฏในเอกสารต้นทาง

คำชี้แจงในประเด็นอื่นๆ

- หัวเรื่อง (section head) ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้จะใช้ภาษาอังกฤษทั้งหมด ไม่แปลเป็นภาษาไทย ตามความตั้งใจของผู้เขียนที่ต้องการคงเอกลักษณ์ของเล่มต้นฉบับ และรักษานัยความหมายในภาษาอังกฤษของหัวเรื่องบางหัวเรื่องเอาไว้

- ต้นฉบับภาษาอังกฤษอ้างอิงเหตุการณ์ต่างๆ ในเล่มและกำกับเวลาโดยใช้คริสต์ศักราชเป็นหลัก ทว่าเพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นข้อมูล และเอื้อต่อความเข้าใจของผู้อ่านภาษาไทย ในฉบับแปลนี้คณะผู้จัดทำจึงใช้ทั้งคริสต์ศักราชและพุทธศักราชควบคู่กันไป โดยให้เลขอารบิกแทนคริสต์ศักราช ส่วนเลขไทยแทนพุทธศักราช (เช่น 1942/๒๔๘๕)

- หนังสือ *A History of the Thai-Chinese* แบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 บท โดยทั้งหมดอยู่รวมกันแบบครบจบในเล่มเดียว ผลลัพธ์ก็คือหนังสือเล่มแข็งที่ทั้งหนาหนัก และน่าเกรงขาม เพื่อให้ง่ายต่อการพกพาและแลดูเป็นมิตรกับผู้อ่านมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงแยกย่อยคัมภีร์เล่มใหญ่ออกเป็นหนังสือ 3 เล่มขนาดพอดีมือ โดยให้เนื้อหาบทที่ 1-3 อยู่ในเล่มแรก บทที่ 4-5 อยู่ในเล่มต่อมา และบทที่ 6-8 อยู่ในเล่มสุดท้าย แต่ละเล่มจัดกลุ่มเนื้อหาตามไทม์ไลน์และเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เล่มที่ 1 บอกเล่าเหตุการณ์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เล่มที่ 2 พูดถึงช่วงเวลาที่ยี่สิบเจ็ดปีของจักรวรรดินิยมตะวันตกคืบคลานเข้ามาในภูมิภาคเอเชีย ส่วนเล่มที่ 3 พูดถึงยุคที่บ้านเกิดเมืองนอนของชาวจีนโพ้นทะเลในสยามกลายเป็นสาธารณรัฐ และสาธารณรัฐประชาชนจีนในเวลาต่อมา

- แผนที่ดินแดนแต่จิวในมณฑลกวางตุ้งและที่ตั้งถิ่นฐานบรรพชนจีนสยาม มีแนบมาพร้อมกับส่วนท้ายของ *ประวัติจีนกรุงสยาม* เล่มที่ 2 เท่านั้น ไม่มีในเล่มที่ 1 และเล่มที่ 3

LA FÊTE DU THET-MAHA-SAT (PAGE 48). — DESSIN DE GOTORBE, D'APRÈS UNE PHOTOGRAPHIE.

ชาวจีนในพระนคร งานเทศน์มหาชาติ

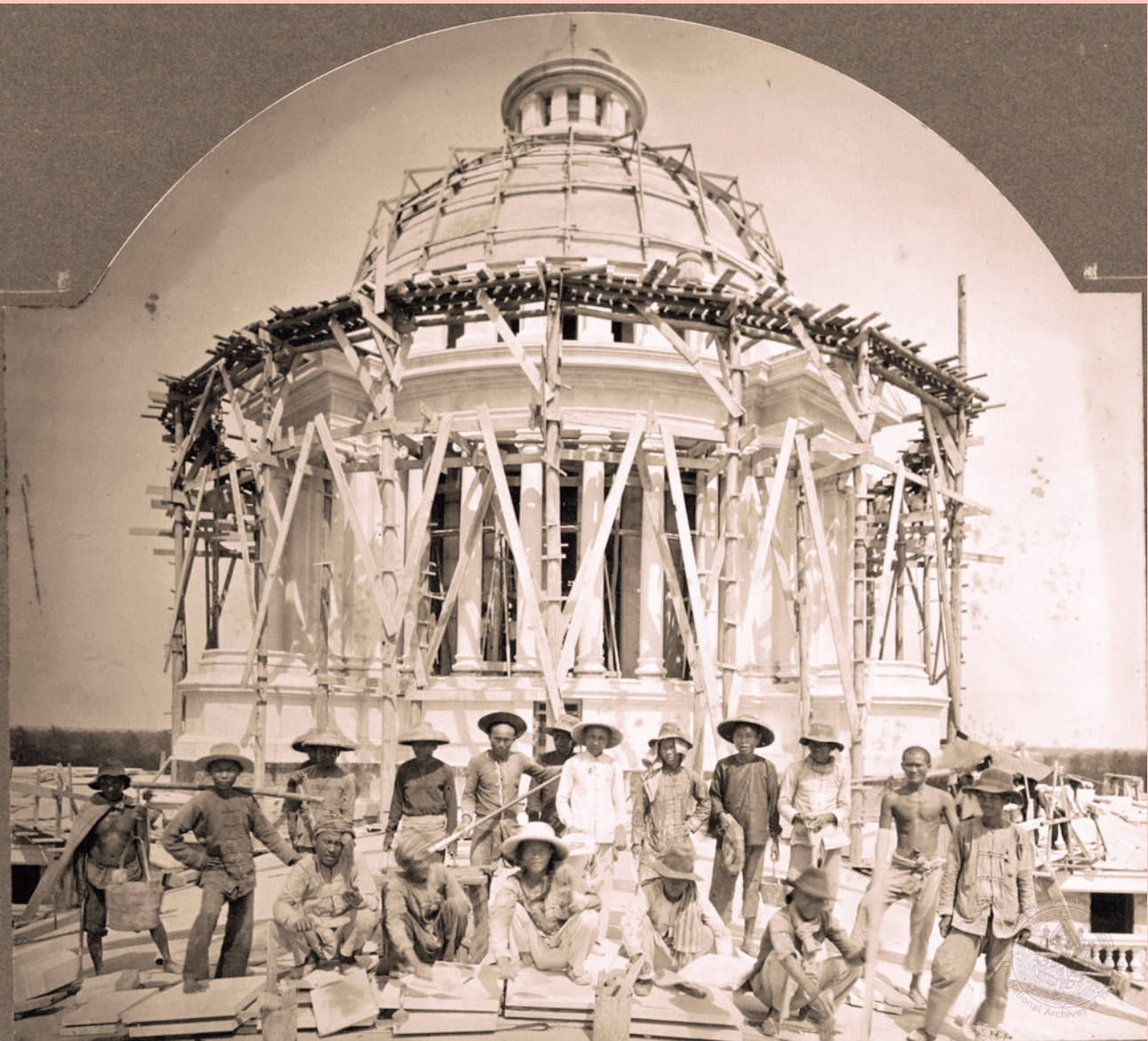
ปี 1894/๒๔๓๗

A History of the Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 2

ยุคล่าอาณานิคม

ช่างรับเหมาก่อสร้างชาวจีนในงานก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม

บทที่ 4

ยุคการอพยพของแรงงานจีน (1855-1900/๒๓๙๘-๒๔๔๓)

หลังสงครามฝิ่น แผ่นดินจีนจำต้องเปิดประตูปรมแดน เมืองท่าหลายแห่งเปิดรับการค้าเสรี ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 มีแรงงานชาวจีนอพยพหลั่งไหลมาสู่ดินแดนสยามดุจน้ำไหลบ่า กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดคือชาวแต้จิ๋ว ตามด้วยชาวฮกเกี้ยน* ส่วนที่ลดหลั่นกันไป ได้แก่ ชาวไหหลำ จีนแคะ จีนกวางตุ้ง รวมทั้งกลุ่มที่เรียกว่าจีน “เปอรานากัน” ต่างพากันหลั่งไหลเข้ามาโดยเรือกลไฟและเรือสำเภา แต่ละกลุ่มต่างพึ่งพาสายสัมพันธ์ของพวกตน กระทบก่อให้เกิดเครือข่ายทางธุรกิจที่ทรงอิทธิพล และกำเนิดชุมชนจีนขนาดใหญ่ในสังคมไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

ชาวฮกเกี้ยนที่ชำนาญการเดินเรือมักตั้งรกรากตามเมืองท่า ส่วนใหญ่ยึดครองพื้นที่ทางภาคใต้ ชาวแต้จิ๋วเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรกรรม สร้างความเจริญก้าวหน้าด้วยการค้าข้าว ขายน้ำตาลซึ่งเป็นโภค

---

* หรือชาว “ฝูเจี้ยน” ในปัจจุบัน อนึ่ง ชื่อมณฑล สังคม หรือวัฒนธรรมจากฝูเจี้ยนที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้จะใช้เป็น “ฮกเกี้ยน” ทั้งหมด เว้นก็แต่ในข้อความที่ผู้เขียนหยิบยกมาจากเอกสารหลักฐานจะยังใช้ “ฝูเจี้ยน” ตามต้นฉบับ-บรรณานุกรม

ภักดิ์ตัวใหม่ ชาวจีนบางคนขายแรงงานเป็นจับกัง*
แล้วทางป่าสร้างทางรถไฟ ส่วนคนที่มีการศึกษารู้ภาษา
อังกฤษก็ทำงานกับกิจการของชาติตะวันตก เมื่อรวม
กัน ชาวจีนกลายเป็นทรัพยากรบุคคลกลุ่มใหญ่ที่ไม่ใช่
คนท้องถิ่นบนแผ่นดินสยาม

ราชสำนักก็พลอยวัฒนาสถาพรอันเป็นผลจาก
การใช้ประโยชน์แรงงาน เก็บภาษีอากร และอนุวัติ
สัมปทาน ทั้งยังได้ผลตอบแทนจากอบายมุขทั้งหลาย
ทั้งปวง เช่น การพนัน สุรายาเมา และการตั้งโรงฝิ่น
ทว่าการไหลหลั่งของแรงงานชาวจีนจำนวนมหาศาล
มักเกี่ยวข้องกับขบวนการที่มีอิทธิพลคอยคุ้มกะลาหัว
เช่น สมาคมลับ นอกจากนั้น รัฐบาลเจ้าอาณานิคมยัง
แผ่อิทธิพลดึงชาวจีนเข้าเป็นคนในปกครอง ซึ่งสร้าง
ความท้าทายต่อระบบกฎหมายและระเบียบแบบแผน
ของฝ่ายไทย ยังความวิตกแก่ผู้นำสยามประเทศเพิ่ม
ขึ้นเป็นลำดับ

---

* เดิมหมายถึงผู้ที่ทำงานได้หลายอย่าง แต่มักเน้นงานที่ต้องใช้กำลังกาย หรือพวก
งานช่าง แต่ปัจจุบันมักหมายถึงกรรมกรแบกหามเพียงอย่างเดียว-บรรณารักษ์

**“ในบรรดาของนำเข้าสู่แดนสยาม เห็นได้ชัดว่าแรงงานจีน
จัดอยู่ในอันดับแรก”**

– เฮอเบิร์ต วาริงตัน สมิธ (Herbert Warington Smyth)

อดีตเจ้ากรมเหมืองแร่ชาวอังกฤษ

พำนักในสยามช่วงปี 1891-1901/๒๔๓๔-๒๔๔๔

ในเดือนเมษายน 1855/๒๓๙๘ เซอร์จอห์น เบาว์ริง ผู้สำเร็จ
ราชการอังกฤษประจำฮ่องกงและมนตรีผู้มีอำนาจดูแลแผ่นดินจีน
ญี่ปุ่น เกาหลี สยาม และเวียดนาม ได้อัญเชิญพระราชสาสน์ใน
สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ผลสัมฤทธิ์ใน
ภารกิจครั้งนี้นำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งปรับเปลี่ยน
กฎระเบียบการค้าของสยาม เปิดการค้าเสรี อนุญาตให้อังกฤษจัดตั้ง
กงสุลในกรุงเทพมหานคร พร้อมกับรับประกันสิทธิสภาพนอกอาณา
เขตของชาวอังกฤษ สนธิสัญญานี้เป็นต้นแบบของสนธิสัญญา
ที่สยามลงนามกับอีกหลายชาติเรื่อยมาอีกเกือบ 2 ทศวรรษ การ
ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงได้พลิกโฉมการค้า ส่งผลให้ระบบการ
ค้าผูกขาดโดยพระคลังหลวงตามจารีตของชาวเอเชียสิ้นสุดลง เซอร์
จอห์น เบาว์ริง บันทึกเรื่องราวชาวจีนในสยามช่วงที่มาเยือนไว้ดังนี้

“กล่าวกันว่าอาณาจักรสยามมีชาวจีนอาศัยอยู่
กว่า 1,500,000 คน เฉพาะในบางกอกเพียงแห่งเดียว
ก็มีคนจีนอยู่ประมาณ 200,000 คนแล้ว การค้าที่
คึกคักดูเหมือนอยู่ในมือคนจีนแทบทั้งสิ้น ตลาดริมน้ำ
ที่เรียงรายสองฟากฝั่งแม่น้ำ (เจ้าพระยา) ระยะทาง
หลายไมล์ 9 ใน 10 มีคนจีนเปิดร้านค้าขาย ชาวจีน
หลายต่อหลายคนแต่งงานกับหญิงท้องถิ่น ด้วยผู้หญิง

จีนไม่นิยมเดินทางไปโพ้นทะเล เด็กลูกจีนได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นจีน ผู้ชายไว้หางเปียตามรอยผู้เป็นบิดาที่สั่งสอนบุตรตามขนบธรรมเนียมวิถีจีน... บรรดาหญิงชาวสยามส่วนใหญ่ได้รับการดูแลจากจีนผู้เป็นสามีอย่างดี ยกเว้นบางรายเท่านั้น ... ชาวจีนค้าขายทุกรูปแบบ นับจากร้านค้าใหญ่โตในตลาดที่พลุกพล่านเรื่อยไปจนถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าราคาซื้อขายจนแทบไม่มีมูลค่า (ที่นี่) พ่อค้าจีนจำนวนนับร้อยพายเรือลัดเลาะเข้าคลองนำสินค้าหลากหลายไปเร่ขายถึงบ้าน แลกเปลี่ยนทั้งเสื้อผ้าอาหารและของใช้ประจำวัน บางรายล่องเรือขึ้นไป (ตามตลาดหัวเมือง) ที่ห่างไกล ไม่มีพระระยະทางตราบใดที่ค้ามีกำไร ชาวจีนชอบพำนักเกาะกันเป็นหมู่เหล่า ปลีกตัวแยกจากชาวสยาม แม้นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกันแต่ธรรมเนียมปฏิบัติต่างกันลิบลับ นับตั้งแต่เทพเจ้าและรูปบูชาศักดิ์สิทธิ์ประจำศาลเจ้า ไปจนถึงการประกอบพิธีกรรมในกรบูชา (แนวมหายาน) ก็ต่างจากพระในวัดไทย (แนวเถรวาท) ... ตึกรามบ้านช่อง ร้านค้า และโกดังของชาวจีนล้วนติดป้ายเป็นภาษาจีน เอกสาร สัญญา (บาญชี) และจดหมายสื่อสารของห้างการค้าของชาวจีนก็เขียนเป็นภาษาจีนแทบทั้งสิ้น ข้าพเจ้าไม่พบคนจีนที่สามารถอ่านเขียนภาษาไทย แต่คนจีนที่นี่แทบทุกคนพูดภาษาไทยได้”¹

เซอร์จอห์น เบาว์ริง บรรยายถึงขุนนางชาวสยามไว้โดยละเอียดไม่แพ้กัน ยกตัวอย่าง การพบปะเจรจาหาข้อตกลงในการประชุมเมื่อวันที่ 9 เมษายน 1855/๒๓๙๘ ความว่า

“เมื่อเพลลาได้ 10 โมงกว่า เราเดินทางถึงบ้าน สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์ใหญ่ (สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหา ประยูรวงศ์ 1788-1855/๒๓๓๑-๒๓๙๘) เพื่อเข้า ประชุมอย่างเป็นทางการครั้งแรก ทหารกองเกียรติยศ ตั้งแถวรับ ด้านในมีมหาดเล็กนั่งเหลืองถือทวนยืนเรียง อยู่ เราเดินผ่านกลุ่มคนเข้าสู่โถงใหญ่ มีสำหรับในชุด พานทองต้อนรับ สมเด็จพระเจ้า เป็นประธานบนแท่นยก พื้นสูง พระเจ้าน้องยาเธอ (กรมหลวงวงศาธิราชสนิท 1808-1871/๒๓๕๑-๒๔๑๔) ประทับทางซ้าย สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย (สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชย ญาติ 1791-1857/๒๓๓๔-๒๔๐๐) นั่งทางขวา ต่ำลง มาบนแท่นระดับเดียวกับข้าพเจ้าหันหน้าเข้าหากัน เป็นที่นั่งของพระกลาโหม (เจ้าพระยาตรีสุริยวงศ์ที่ สมุหพระกลาโหม 1808-1883/๒๓๕๑-๒๔๒๖) ผู้ อยู่เบื้องหลังการจัดประชุมครั้งนี้และเป็นผู้ริเริ่มและ ดำเนินการสนทนาเป็นส่วนใหญ่ การหารือพิจารณา รายละเอียดที่ละเอียดความ ใช้เวลานานกว่า 6 ชั่วโมง แต่ละประเด็นเมื่อตกลงกันจบจะมีอาลักษณ์ที่นั่งอยู่ แทบเท้าพระกลาโหมคอยจดลงบนกระดานดำหลาย แผ่น... ขุนนางหลายคนเข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ ไม่นานหลังจากเปิดประชุมเราสังเกตเห็นชายจีนตัวอ้วน ใหญ่ (นั่งอยู่ในหมู่ขุนนางกรมท่า) ทราบว่าเขาเป็นเจ้า ภาชีรายใหญ่ที่ทรงอิทธิพลมีสัมปทานอยู่ใต้การดูแล กว่าเก้าสิบลายการ จีนผู้นี้ถูกเรียกเข้ามาปรึกษาเมื่อ ที่ประชุมพิจารณาร่างสัญญาหัวข้อการยกเลิกระบบ ผูกขาดการค้า (ที่ฝ่ายอังกฤษเสนอ) ขณะรับฟังเขาตื่น ตระหนกดูจสายฟ้า 10 สายพาดลงมา ด้วยตระหนัก

ว่าหากร่างสนธิสัญญาฉบับนี้ถูกนำมาบังคับใช้ อาชีพ
การงานของเขาจะต้องพังทลายสูญสิ้น... ดุจเดียวกับ
อาชีพของไอเทลโล (ตัวละครเอกในศอกนาฏกรรมของ
เชกสเปียร์) ที่ย่อยยับไป...”²

บันทึกของเบาว์ริงเรื่องชายจีนตัวอ้วนใหญ่ น่าจะผิดพลาด
เนื่องจากในประวัติศาสตร์สยาม ไม่มีกรณีใดที่ยินยอมให้การเก็บ
ภาษีอากรถึง 90 รายการอยู่ในมือของเจ้าภาษีเพียงรายเดียว และ
เนื่องจากชายจีนตัวอ้วนใหญ่ไว้เปียผู้เข้าร่วมประชุมกับเบาว์ริงเป็น
บรรพชนของพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร หนึ่งในผู้ประพันธ์หนังสือนี้
จึงขอขยายความเรื่องเจี๊สัวซัน นายสำเภากรมท่า ซึ่งต่อมาได้รับ
พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาพิศาลศุภผล (จีนซัน หรือกอเอ็ง
เกี้ยก 高英傑) ต้นตระกูลพิศาลบุตร* ผู้ถูกกล่าวหาว่าผูกขาดภาษี
ถึง 90 รายการ

จีนซัน แซ่กอ (1815-1862/๒๓๕๘-๒๔๐๕)** เป็นลูกจีน
เกิดที่กรุงเทพฯ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
รัชกาลที่ 2 มารดาของจีนซันสืบเชื้อสายมาจากนายสำเภาสมัย
สมเด็จพระเจ้าตากสิน ก.ศ.ร. กุหลาบระบุว่าจีนซันเป็นญาติกับ
พระยาสวัสดิวารี (ฉิม) เจี๊สัวสำเภาคนสำคัญในสมัยพระบาทสมเด็จพระ

---

* ชัย เรื่องศิลป์ เชื่อว่าจีนร่างอ้วนใหญ่ผู้นี้คือ เจี๊สัวซัน (พระยาพิศาลศุภผล) นาย
สำเภากรมท่า แฮร์รี พาร์กส์ (Harry Parkes) กงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ผู้ร่วม
เดินทางมากับเซอร์จอห์น เบาว์ริง ในฐานะเลขานุการ ระบุชื่อจีนผู้นี้ว่า Chay Soo
(เจี๊สัว) Ts'un (ซัน) ดำรงตำแหน่ง Prak Muni Chatanit (พระมุณีชธานี?) ดู
Simon Landy, *The King and the Consul* (Bangkok: River Books, 2021), p. 41.

** ป้ายวิญญาณของพระยาพิศาลศุภผล (ซัน) ระบุชื่อท่านโดยการทับศัพท์ภาษาไทย
“ซัน” ด้วย 付 อ่านเป็นแต่จิวว่า “ซุง” เรียกรวมกับแซ่ว่า กอซุง 高付 สมญา
กอเอ็งเกี้ยก บรรดาศักดิ์ขุนนางจีนระดับ 5 ชั้นโทที่เพิ่งจื่อได้ฟู 奉直大夫 สิริอายุ
48 ปี พระมหากษัตริย์แห่งสยามเสด็จไปพระราชทานเพลิงที่วัดสามเพ็ง

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 จีนขึ้นคำสำเภาสังกัดกรมท่าซ้าย ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เจริญขึ้นเรื่อยมา เมื่อถึงแก่มรณกรรม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ดำรงบรรดาศักดิ์พระยาพิศาลศุภผล (ซิ่น) *

หนังสือพิมพ์บางกอกคาเลเนดาร์ของหมอบรัดเลย์ ฉบับปี 1863/๒๔๐๖ รายงานข่าวมรณกรรมของพระยาพิศาลศุภผล (เจ็สัว ซิ่น) ว่า “ท่านเป็นผู้ทรงอิทธิพลระดับสูงในชุมชนจีน รวมทั้งเป็นที่ ยอมรับในหมู่ชาวสยามเรื่องการค้า จีนขึ้นเป็นเจ้าของเรือเดินสมุทร หลายลำ มีทรัพย์สินมูลค่าประมาณ 6-7 ล้านดอลลาร์”³ ในวัน ประชุมจัดทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เจ็สัวซิ่นน่าจะเข้าร่วมประชุมใน ฐานะตัวแทนเจ้าภาษีและพ่อค้าจีนแห่งกรุงสยาม ด้วยความที่เกิด และเติบโตขึ้นมาท่ามกลางชาวสำเภากำลังทำงานรับใช้กรมท่ามา หลายชั่วคน ความอัศจรรย์ใจที่ปรากฏบนสีหน้าก็คงด้วยตระหนัก ว่า กองเรือสำเภาสยาม อันเป็นส่วนหนึ่งของกลไกผูกขาดการส่ง ออกสินค้าสำคัญของสยามและสร้างรายได้ให้รัฐมาแต่สมัยอยุธยา คงใกล้ถึงกาลอวสาน

สมเด็จพระเจ้าพระยา
บรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง นุนาค)

เซอร์จอห์น เบาว์ริง

Othello's Occupation Gone

เจ็สัวซิ่นผู้คลุกคลีอยู่ในวงการเดินเรือมานาน ย่อมตระหนัก ถึงข้อเด่นข้อด้อยระหว่างสำเภากับเรือกำปั่นของชาวตะวันตกเป็นอย่างดี ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ การส่งออกสินค้านิยมใช้สำเภ เป็นหลัก เนื่องจากเรือของพ่อค้าจีนสามารถนำสินค้าไปขายยังเมือง ท่าหลายแห่งของจีนที่ไม่เปิดรับเรือตะวันตก ส่วนเรือกำปั่นถูกจำกัด สิทธิให้เทียบท่าได้เฉพาะที่กวางตุ้งและมาเก๊าเท่านั้น นักวิชาการ ชาวตะวันตกพบว่าในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 สำเภจีนซึ่งขนสินค้า

* ทายาทได้รับพระราชทานนามสกุลพิศาลบุตร (Bisalputra)

มาจากสยามสามารถเข้าเทียบท่าได้ตลอดแนวชายฝั่งจีน ตั้งแต่
ไหหลำขึ้นไปจนถึงเทียนสิน รายชื่อสำเภาขนส่งสินค้าระหว่างจีนกับ
สยาม ปี 1813/๒๓๕๖ ระบุว่านอกจากเมืองกวางเจา* กว่า 2 ใน 3
ของสำเภาจากสยามเข้าไปเทียบท่าส่งสินค้าให้ท่าเรืออื่น ปัจจุบัน
เป็นเหตุผลหนึ่งที่ราชสำนักสยามเลือกใช้เรือสำเภาจีนในการขนส่ง
ด้วยสามารถกระจายสินค้าออกไปตามตลาดต่างๆ ได้กว้างไกลกว่า
เรือกำปั่น⁴

ฝ่ายจีนมองว่าสินค้าจากสยามและเมืองท่าอื่นๆ ในอุษาคเนย์
ที่คับคั่งกันมานานเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นทางใต้ของจีน
อีกทั้งเงินเองก็ต้องพึ่งพาการนำเข้าสินค้าบางประเภทจากทะเลจีนใต้
เช่น ดีบุกจากแหลมมลายู ยิ่งไปกว่านั้น สินค้าจำพวกธัญพืช ข้าว
พริกไทย และของป่า ที่สำเภาจีนลำเลียงมาจากอุษาคเนย์ล้วนเป็น
ที่ต้องการของตลาดจีน โดยเฉพาะยามที่จีนผลิตได้ไม่เพียงพอกับ
ปริมาณการบริโภค การที่ขุนนางจีนกีดกันเรือกำปั่นของชาวตะวันตก
อนุญาตให้เข้าเทียบท่าได้เฉพาะเมืองกวางเจา เป็นเพราะราชสำนัก
มองว่าความสัมพันธ์นี้เป็นภัยมากกว่าจะเป็นประโยชน์ ยกตัวอย่าง
สินค้าจำพวกฝิ่นที่เรือกำปั่นบรรทุกเข้าไปช่วงศตวรรษที่ 19 ถือเป็น
สินค้านอมนเมา จีนจึงควบคุมอย่างใกล้ชิด ในทางตรงข้าม ขุนนางจีน
ตามเมืองท่าต่างตระหนักดีว่าการค้าสำเภากับอุษาคเนย์ช่วยส่งเสริม
เศรษฐกิจท้องถิ่นริมทะเล⁵ ทำให้ชาวบ้านบริเวณชายฝั่งมีงานทำ
ส่งเสริมอุตสาหกรรมและงานฝีมือท้องถิ่น เพิ่มรายได้ครัวเรือน
การค้าสำเภาของเอกชนชาวจีนจึงได้รับการผ่อนผันจากทางการ
ปล่อยให้ดำเนินไปอย่างไม่รัดกุมนักตลอดช่วงศตวรรษที่ 19

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ที่ 4 เมื่อสยามปรับระบบการค้าของรัฐ เปลี่ยนเป็นเปิดการค้าเสรี

---

* เดิมเรียกว่าเมืองกวางตุ้ง-บรรณาธิการ

ยุติการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้า การค้าสำเภาของกรมท่าก็ถึงกาลอวสาน มิได้เป็นแหล่งรายได้ของราชสำนักอีกต่อไป การปรับนโยบายการค้าต่างประเทศครั้งสำคัญนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการแผ่อำนาจอย่างเกรี้ยวกราดของชาตินักล่าอาณานิคมซึ่งพร้อมจะใช้เรือปืนเข้าทำศึกหลังได้รับชัยชนะในสงครามฝิ่นที่เมืองจีน ทว่าอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้นำสยามเห็นประโยชน์ของการเข้าร่วมระบบการค้าเสรี และต้องการคบค้ากับชาติตะวันตกด้วยความปรองดองฉันมิตร⁶ แน่หน่อนว่าการเปิดการค้าเสรีส่งผลกระทบต่อกองเรือในสังกัดกรมท่า ซึ่งเป็นอาชีพลำหลักของจีนขึ้น แซ่กอ กระนั้นก็ดี การแผ่อิทธิพลเข้าคุมเศรษฐกิจโลกของเจ้าอาณานิคมชาวตะวันตก นับว่ามีผลกระทบต่อชาวจีนที่ปักหลักอยู่ในสยามไม่มากนักเมื่อเทียบกับชาวจีนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งประสบกับความวุ่นวายและพิชสงของการล่าอาณานิคมในระดับที่รุนแรงกว่ามาก

China in the Early 19th Century

ตั้งแต่ในอดีต สยามมองจีนดูจุ่มัธยมประเทศที่มั่งคั่ง และเป็นคู่ค้ารายใหญ่ของกรุงศรีอยุธยาซึ่งผูกพันกันมานาน หลังสงครามคราวเสียกรุงให้กับพม่าเมื่อปี 1767/๒๓๑๐ การพึ่งสำเภาจีนนำของป่าออกไปขายถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของสยามให้ฟื้นคืนกลับมาจนมั่นคงอีกครั้งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

หากมองจากมุมมองของชาวเอเชีย จีนเป็นศูนย์กลางอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองและเป็นตลาดขนาดใหญ่ รัฏฐารายรอบทะเลจีนต่างส่งบรรณาการไปเจริญสัมพันธ์ไมตรี จีนภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงช่วงรัชศกคังซี 康熙 รัชศกยงเจิ้ง 雍正 และรัชศกเฉียนหลง 乾隆 นั้นรุ่งเรืองและเข้มแข็ง ความก้าวหน้าทางวิทยาการ ปรัชญา และเศรษฐกิจดีไม่แพ้ชาติใดในยุโรปในช่วงเวลาเดียวกัน⁷ โครงสร้าง

จักรพรรดิเจียงซิ่ง
(ครองราชย์
1796-1820/
๒๓๓๙-๒๓๖๓)

ด้านการคมนาคม ชลประทาน ตลอดจนการควบคุมล่าน้ำมิให้เกิดอุทกภัย ได้รับการพัฒนาจนล้ำหน้ากว่ายุคราชวงศ์หมิง เช่นเดียวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมการผลิตสินค้านานาประเภทเพื่อให้มีคุณภาพสูงขึ้น^๘

ทว่านับตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 18 หลังสิ้นรัชศกเฉียนหลง แผ่นดินจีนก็เริ่มเสื่อมลง ปัญหามีไข้ประเด็นทางสังคมหรือเศรษฐกิจ หากเป็นเพราะราชวงศ์ชิงขาดผู้สืบทอดที่มีความสามารถในการปกครอง การบริหารแผ่นดินบกพร่อง เกิดกบฏสงครามกลางเมือง ประดังกับกองกำลังจากภายนอกที่เข้ามา รุกราน ทายาทของจักรพรรดิเฉียนหลง ทั้งจักรพรรดิเจียงซิ่ง 嘉慶 (ครองราชย์ 1796-1820/๒๓๓๙-๒๓๖๓) พระราชโอรสของ

จักรพรรดิเต้ากวง
(ครองราชย์
1821-1850/
๒๓๖๔-๒๓๙๓)

พระองค์ และพระเจ้าหลานเธอ จักรพรรดิเต้ากวง 道光 (ครองราชย์ 1821-1850/๒๓๖๔-๒๓๙๓)* ล้วนขาดคุณสมบัติในการเป็นผู้นำที่ดี การปราบกบฏลัทธิดอกบัวขาวในสมัยรัชศกเจียงซิ่งดำเนินไปอย่างยืดเยื้อไร้ประสิทธิภาพ ส่งผลให้องค์จักรพรรดิสูญเสียพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมาก พระเกียรติยศเสื่อมถอยถึงขนาดโดนฝูงชนข้างถนนรุมล้อมตำท้อขณะเสด็จพระราชดำเนินออกนอกวังในปี 1803/๒๓๔๖ อีก 10 ปีต่อมา ก็มีกลุ่มผู้ไม่นิยมจักรพรรดิพระองค์นี้วางแผนบุกโจมตีพระราชวัง ในปี

1820/๒๓๖๓ จักรพรรดิเจียงซิ่งเสด็จสวรรคต สาเหตุการสวรรคตนั้นคลุมเครือ บ้างว่าต้องอสุณีบาดขณะเดินทางไปพระราชวังฤดูร้อน บ้างว่าเกิดจากพระองค์มีพระวรกายอ่อนเกินไป อีกทั้งขณะนั้นอากาศร้อนอบอ้าวจึงทำให้เส้นพระโลหิตในสมองแตก บ้างว่าหัวใจล้มเหลวเฉียบพลัน ช่วงรัชศกที่ไร้ผลงานเช่นรัชกาลนี้ทำให้ข้าราชการ

* นับตามการนับรัชศกขึ้นครองราชย์ของจีน ดู Shanghai Museum, (n.d.), *Chronology of Chinese Dynasties and Periods* [Pamphlet].

บริวารผู้หนึ่งถึงกับปรารภว่า วิธีการเสด็จสู่สวรรคตขององค์จักรพรรดิ เป็นข่าวเดียวที่น่าตื่นเต้นในรัชกาลนี้⁹

ปัญหาความด้อยประสิทธิภาพในการปกครองสืบเนื่องมาถึง รัชกาลต่อมา เต้ากวง จักรพรรดิพระองค์ใหม่ สุขภาพไม่ดี พลานามัย อ่อนแอ จิตใจรวนเรไม่มั่นคง ชอบปรับนโยบายกลับไปกลับมาตาม ชาวหรือข้อเสนอล่าสุดที่พระองค์ได้รับฟัง จึงมักตกหลุมพรางของ ขุนนางที่แบ่งพรรคแบ่งพวกชิงดีชิงเด่นกัน ตลอด 30 ปีที่ครองราชย์ แม้จะทรงพยายามอย่างมากที่จะเป็นกษัตริย์ที่ดีเฉกเช่นจักรพรรดิ คังซีและจักรพรรดิเฉียนหลงพระอัยกา แต่กลับเป็นเรื่องน่าเศร้าที่ พระองค์ขาดทักษะและวิจรรณญาณที่ทำให้จักรพรรดิต้นราชวงศ์ ประสบความสำเร็จในการปกครองประเทศ จักรพรรดิเต้ากวงทำงาน หนักด้วยความพากเพียรเพื่อจะให้ราชวงศ์ชิงรุ่งโรจน์ดังเช่นในอดีต แต่ในที่สุดก็ต้องพ่ายแพ้ ด้วยพระองค์ไร้ความสามารถ ทำได้เพียง ฝ่้ามองแผ่นดินของพระองค์เสื่อมสลาย กลายเป็นอาณาจักรที่ ไร้สาระสาย พ่ายแพ้แก่อริราชศัตรู ด้วยความงมงาย ไม่เข้าใจสถานการณ์¹⁰

ล่วงมาถึงช่วงกลางศตวรรษที่ 19 จักรวรรดิต้าชิงมีอาชงตัน ทานการขยายอำนาจของชาติตะวันตก โดยเฉพาะในยามนี้ อังกฤษ นักล่าอาณานิคมได้พัฒนากองเรือเดินสมุทรและอาวุธจนแข็งแกร่ง กว่าเมื่อ 100 ปีก่อน ยิ่งเห็นว่าราชสำนักจีนกำลังอ่อนแอ จักรวรรดิ อังกฤษก็ยิ่งเรียกร้องให้รัฐบาลจีนยกเลิกกำแพงกีดกันทางการค้า กัดดันให้จีนเปิดเมืองท่าเพิ่มเติมนอกเหนือจากกวางเจา อันเป็น เมืองท่าจีนเพียงหนึ่งเดียวที่อนุญาตให้เรือตะวันตกเทียบท่าซื้อขาย สินค้านับตั้งแต่ปี 1757/๒๓๐๐ ไทยเรียกบริเวณท่าหน้าเมืองกวางเจา ที่ห่างและโกดังของชาวตะวันตกถูกจำกัดสิทธิมิให้ออกนอกบริเวณนี้ ว่า “สิบสามห้าง” ในแผนที่ไทย

สินค้าอันเป็นต้นเหตุแห่งสงครามระหว่างจีนกับอังกฤษก็คือ

ฝิ่น จักรพรรดิเต้ากวงเชื่อว่าฝิ่นเป็นภัยสังคม จึงห้ามค้าและปราบปรามการสูบฝิ่น ล่วงมาถึงทศวรรษที่ 2 ของการครองราชย์ สงครามต่อต้านการค้าฝิ่นกลายเป็นหนึ่งในนโยบายหลักของพระองค์ รวมทั้งพระราชดำริอื่นที่จะต่อกรกับระบบบริหารราชการแผ่นดินซึ่งเต็มไปด้วยการฉ้อราษฎร์บังหลวงและขุนนางผู้ไม่ภักดี ทว่าปัญหาคือการดำเนินการอันไร้ประสิทธิภาพ นโยบายจึงมักไม่สัมฤทธิ์ผล ในการกำราบปราบฝิ่น เจ้าหน้าที่เข้าจับกุมยึดของกลางจากพ่อค้าเอกชนที่ค้าฝิ่นกันอย่างแพร่หลาย นำไปสู่กรณีพิพาทกับพ่อค้าอังกฤษที่ค้าฝิ่นหากำไรในช่วงศตวรรษที่ 19

"สิบสามห้าง" เมืองกวางเจา
ที่วัดเชิงท่า
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แผ่นดินจีนถือตนเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมมาโดยตลอด ผู้นำมิได้ใส่ใจเศรษฐกิจการค้า การเมือง และความเป็นไปของโลกภายนอกนัก เมื่อขาดข่าวสาร ความรู้ และความเข้าใจสถานการณ์

ภายนอก การต่อรองรับมือกับอังกฤษจึงเปียงเบนไปตั้งอยู่บนฐานของมโนสำนึก มากกว่าจะตั้งอยู่บนฐานของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคู่อริจากยุโรป เป็นเหตุให้พระเจ้ากรุงจีนประเมินเจตนาและเป้าหมายตลอดจนศักดานุภาพและแสนยานุภาพของกองกำลังตะวันตก ผิดพลาด สถานการณ์เลวร้ายลงเมื่อเหล่าขุนนางเพ็ดทูลข้อมูลที่ผิดเพี้ยนเพื่อเอาใจองค์พระประมุข ยุยงให้ใช้นโยบายปราบปรามที่แข็งกร้าวกับพ่อค้าชาวตะวันตกโดยมิได้คำนึงถึงอันตรายที่แท้จริง

ในปี 1839/๒๓๘๒ จีนเคลื่อนกองกำลังไปในบริเวณคลังเก็บสินค้าของห้างต่างชาติซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของเมืองกวางเจา บุกเข้าจับกุมยึดฝิ่นได้กว่า 1,200 ตัน ขุนนางจีนเรียกร้องให้ห้างตะวันตกส่งตัวผู้ที่ขัดขืนการกวาดล้าง ทำร้าย หรือฆ่าทหารจีนให้ทางการโดยไม่มีเงื่อนไข พร้อมเรียกร้องให้ทุกห้างที่ค้าฝิ่นให้คำมั่นสัญญาว่าจะไม่นำฝิ่นเข้าประเทศ วิธีการอันแข็งกร้าวในการปราบปรามฝิ่นในครั้งนี้ ทำให้รัฐบาลจีนต้องประสบกับการเผชิญหน้าที่เหนือความคาดหมาย จักรวรรดิอังกฤษถือโอกาสเป็นโต้โผกระตุ้นให้พ่อค้าต่างชาติทั้งหลายคว่ำบาตรจีน พร้อมทั้งส่งเรือรบเข้ามาปิดล้อมปากแม่น้ำเมืองกวางเจา

สงครามฝิ่นปะทุขึ้นมิใช่เพราะฝ่ายจีนเปิดฉากโจมตีเรือรบอังกฤษที่เข้ามาปิดน่านน้ำจีน แต่อุบัติขึ้นเนื่องจากในเดือนพฤศจิกายน 1839/๒๓๘๒ เมื่อกองทัพเรือจีนพยายามมาคุ้มกัน “รอยัลแซกซัน” (Royal Saxon) เรือสินค้าอังกฤษซึ่งฝ่าฝืนมาตรการคว่ำบาตร และแล่นฝ่าแนวปิดกั้นของเรือรบอังกฤษเข้ามายังเมืองกวางเจา เรือรบอังกฤษตอบโต้ด้วยการพยายามตามมาไล่สกัดและเปิดฉากโจมตีก่อน ส่งผลให้เรือรบหลวงของจีนถูกยิงจมลง 4 ลำ สงครามจึงเริ่มต้นขึ้นด้วยประการฉะนี้

กองเรืออังกฤษที่ใช้ล่าอาณานิคมมีสมรรถนะความคล่องตัวตลอดจนอาวุธยุทโธปกรณ์ที่เหนือกว่าเรือรบจีนอย่างเห็นได้ชัด

อังกฤษสามารถส่งเรือรบจากแดนไกลมาทำสงครามในเอเชียได้ เพราะมีฐานทัพตั้งอยู่ตลอดเส้นทางเดินเรือ ทั้งที่เอเดน อินเดีเย ศรีลังกา และสิงคโปร์ ฐานทัพเหล่านี้มีหน่วยจัดหาเสบียงและคลังอาวุธสมัยใหม่คอยสนับสนุนตลอดเส้นทางเดินเรือไปยังแผ่นดินจีน กองทัพอังกฤษจึงมั่นใจว่ากองเรือของตนมีศักยภาพดี สามารถเอาชนะกองเรือจีนที่ล่าหลังได้ไม่ยาก แม้จะไม่ได้รับการสนับสนุนจากเมืองชายฝั่งก็ตามที

ล่วงถึงปีถัดมา การเจรจาระหว่างอังกฤษกับจีนมิได้คืบหน้า อังกฤษปิดล้อมมณฑลกวางตุ้ง ยึดเมืองท่าสำคัญตามแนวชายฝั่งของฮกเกี้ยนและเจ้อเจียง ภายในระยะเวลาเพียง 1 ปี กองกำลังฝ่ายอังกฤษได้เข้าควบคุมปากแม่น้ำแยงซีและปากทางคลองใหญ่ (ต้าวันเหอ 大運河) ด้านใต้ รวมไปถึงเมืองในพื้นที่แถบดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ตลอดจนบริเวณโดยรอบซึ่งต่อมาได้พัฒนามาเป็นมหานครเซี่ยงไฮ้ กองทัพแมนจูต่อสู้อย่างเหนียวแน่นในสมรภูมิบริเวณภาคกลางของจีน แต่ก็มีอาจด้านทานกองทัพอังกฤษซึ่งใช้กองทัพเรือและอาวุธหนักอันทรงประสิทธิภาพ เข้าโจมตียึดครองเส้นทางขนส่งเสบียง ที่เป็นเส้นเลือดหลักในการหล่อเลี้ยงแผ่นดินจีนทางด้านเศรษฐกิจ สงครามที่ยืดเยื้อระหว่างจีนกับอังกฤษสร้างความโกลาหลบนแผ่นดินจีน พื้นที่หลายมณฑลทางใต้เกิดกบฏคบ้านเมืองตกอยู่ในภาวะไร้ชื่อไร้แป เศรษฐกิจตกต่ำ ล่วงมาถึงปี 1842/๒๓๘๕ จักรพรรดิไต้กวงจึงได้เจรจายินยอมสงบศึก ด้วยเล็งเห็นว่าผลพวงจากการสู้รบอันยืดเยื้อเป็นภัยต่อเสถียรภาพทางการเมือง และทำยี่ที่สุดอาจส่งผลต่อการดำรงอยู่ของราชวงศ์ชิง

รัฐบาลอังกฤษบีบบังคับให้จีนยอมรับเงื่อนไขการเปิดการค้าเสรีแลกกับการสงบศึกภายใต้สนธิสัญญานานกิง ซึ่งลงนามเมื่อปี 1842/๒๓๘๕ รัฐบาลจีนต้องชดใช้ค่าปฏิกรรมสงครามให้กับอังกฤษ ยอมเปิดเมืองท่าให้เรือต่างชาติเข้าไปทำการค้าเพิ่มเติมจากเมือง

กวางเจา อนุญาตให้มีชนนารีชาวคริสต์มีสิทธิเดินทางเข้าไปเผยแผ่ศาสนาภายในประเทศ ยอมรับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวอังกฤษและคนในปกครอง ลดอัตราภาษีนำเข้าเหลือเพียงร้อยละ 5 รวมทั้งยินยอมให้อังกฤษเช่าเกาะฮ่องกงไปอยู่ในอาณัติ สนธิสัญญานานกิงส่งผลให้ระบบกวางตุ้งที่รัฐบาลจีนใช้คุมการค้าต่อกับต่างชาติผ่านพ่อค้าผูกขาดที่เรียกว่า “กั๋งหอง” 公行 สิ้นสุดลง อีกประการหนึ่ง การอนุญาตให้นำสินค้าจากต่างแดนเข้ามาขายโดยเสรีในยุคนี้ ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท้องถิ่นของจีนอย่างรุนแรง

Sino-Siamese Trade After the Opium War

การพ่ายสงครามมีผลให้ราชวงศ์ชิงยินยอมเปิดเมืองท่า 5 แห่งตามข้อตกลงในสนธิสัญญานานกิง ได้แก่ เชียงเหมิน* ฝูโจว กวางเจา หนิงโป และเซียงไฮ้ อนึ่ง การค้าสำเภาระหว่างจีนกับสยามได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์นี้เช่นกัน เนื่องจากสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สยามค้าขายกับเมืองท่าจีนในหลายมณฑล มิใช่เฉพาะกับเมืองกวางเจาเท่านั้น トラบที่ระบบการค้าโพ้นทะเลถูกราชสำนักจีนจำกัดให้ค้าผ่านเมืองท่ากวางเจาเพียงแห่งเดียว การค้าสำเภาจีนซึ่งสามารถนำสินค้าจากสยามส่งไปหลากหลายพื้นที่มากกว่าก็ยังคงรุ่งเรืองเนื่องจากได้เปรียบเรือกำปั่นตะวันตก แต่ในยามที่เรือของชาวตะวันตกสามารถเข้าถึงเมืองท่าอื่นได้มากขึ้น สำเภาจีนก็สูญเสียความได้เปรียบส่วนนี้ไป

อย่างไรก็ตาม การเปิดเมืองท่าการค้าเสรีของจีนในครั้งนี้ ทำให้การค้าในทะเลจีนใต้คึกคักขึ้น เปิดโอกาสให้พ่อค้าวาณิชที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำกำไรจากกำแพงภาษีที่

---

* เดิมเรียก เอ๋หมิง (Amoy) เป็นเมืองในมณฑลฮกเกี้ยน-บรรณานุกรม

ลดลง และค่าขนส่งที่ย่อมเยา ด้วยมีเรือกำปั่นเข้ามาตัดราคาค่า
ระวางเรือในการขนส่งสินค้าเพิ่มขึ้น และมีต้องเกรงกลัวการเลือก
ปฏิบัติจากขุนนางเจ้าท่าเมืองจีนอีกต่อไป กลุ่มทุนต่างๆ เรือยไปถึง
ราชสำนัก ขุนนางกรมท่า และเจ้สัวสำเภาสยาม เริ่มสร้างเรือประ
สิทธิภาพสูงตามแบบยุโรป ซึ่งแล่นได้เร็วกว่าสำเภาท้องแบนของจีน
บ้างก็ซื้อเรือกลไฟของชาวตะวันตกมาใช้ในการเดินเรือ ในช่วงนี้
เมืองท่ารุ่นใหม่ทั้งภายในและนอกจักรวรรดิจีน รวมไปถึงฮ่องกง
และสิงคโปร์ ซึ่งเจริญรุ่งเรืองขึ้นภายใต้การปกครองของอังกฤษ
ต่างก็คึกคักขึ้นจากการเปิดเสรีการค้า ในช่วงทศวรรษ 1830 พ่อค้า
บนเส้นทางระหว่างสยามกับสิงคโปร์เริ่มเปลี่ยนมาใช้เรือกำปั่นแทน
เรือสำเภา ส่วนที่เมืองท่าอื่นๆ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นใหม่ในเมืองจีนนั้น แม้
สัดส่วนการค้าของเรือสยามจะมีน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณการค้า
ของพ่อค้าวาณิชชาวตะวันตก แต่ก็มีรายงานเรือจากสยามและเรือที่
มุ่งสู่สยามจากท่าเหล่านี้อยู่เสมอตลอดช่วงทศวรรษ 1850-1860¹¹
ล่วงมาถึงปลายศตวรรษที่ 19 การขนส่งในทะเลจีนใต้แทบทั้งหมด
ได้เปลี่ยนมาใช้เรือกลไฟที่ให้ความคุ้มค่าในการเดินเรือระยะไกล
มากกว่าเรือสำเภาท้องแบนแบบโบราณซึ่งใช้สืบทอดกันมานับ 100 ปี
สำเภากลายเป็นเรือตกยุคไปในสมัยรัชกาลที่ 5 เจนนิเฟอร์ ดับเบิลยู.
คัชแมน (Jennifer W. Cushman) สรุปรุ้จุดสิ้นสุดการค้าสำเภา
ระหว่างจีนกับสยามเอาไว้ในหนังสือของเธอว่า¹²

“...ต่างกับจีนซึ่งถูกบีบบังคับให้เข้าสู่วงโคจร
ทางการค้ากับชาติตะวันตก (ตามเงื่อนไขของต่างชาติ)
ผู้นำสยามเลือกแนวทางประนีประนอมในการตอบ
รับข้อเรียกร้องของอังกฤษ สิ่งที่เกิดขึ้นกับจีนถือเป็น
อุทาหรณ์ แต่อีกมุมหนึ่งฝ่ายสยามเองก็เชี่ยวชาญใน
ด้านการทูตอยู่แล้ว จึงเลือกแสดงท่าทีที่ยืดหยุ่นเมื่อ

ต้องเผชิญหน้ากับชาติมหาอำนาจที่มีแสนยานุภาพ และสรรพกำลังทางการทหารเหนือกว่าตนอย่างเห็นได้ชัด เมื่อสยามเห็นความล้มเหลวของราชสำนักจีน ศรัทธาในจักรวาลจีนและการค้าในระบบบรรณาการจึงลดลง (ผู้นำสยาม) เริ่มไม่พอใจทรศนะตามครรลองจีนเรื่องรัฐบรรณาการอันไม่เท่าเทียม ทั้งยังกังวลว่าหากสยามยังดำรงสถานะในฐานะรัฐบรรณาการของราชสำนักจีน ชาติตะวันตกจะถูกรุณภัยดหยาม หากตีความโดยนัย สยามเกรงว่าชาติตะวันตกจะคิดว่าตนเป็นรัฐอ่อนแอในอารักขาของจีน เห็นสยามเป็นเพียงหมากเล็กๆ บนกระดานการเมืองอุษาคเนย์ที่ล้มได้ง่ายในการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ในยุคสมัยที่ระบบเศรษฐกิจการค้าและบริบททางการเมืองกำลังพลิกโฉม สยามรู้สึกว่าการคบค้ากับชาติตะวันตกและประโยชน์จากสัมปทานที่มอบให้บริษัทของชาวตะวันตก อาจให้ผลตอบแทนระยะยาวมากกว่าประโยชน์ที่สยามจะได้รับในการคบค้าจีน สยามปรับมุมมองและฐานะของตนบนเวทีโลกตะวันออกได้ฉับไว ในยามที่เศรษฐกิจดั้งเดิมและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในเอเชียถูกปรับเปลี่ยนเมื่อชาติตะวันตกรุกคืบเข้ามาใช้อำนาจแผ่อิทธิพลหาผลประโยชน์ในดินแดนแถบนี้ การตอบรับ (การค้าเสรีของ) อังกฤษอย่างแข็งขันส่งผลกระทบอย่างแรงต่อชุมชนชาวจีนที่เป็นลูกมือทำการค้าแบบดั้งเดิมในกรุงเทพฯ ยามสยามใกล้ชิดชาติตะวันตกมากขึ้น การค้าผูกขาดของกรมท่าก็ได้สิ้นสุดลงไปพร้อมกัน...”

การค้าสากลในทะเลจีนใต้ปรับโฉมไปตามบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนแปลง ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 รัชการส่งทูตไปถวายบรรณาการพระเจ้ากรุงจีนหลังคณะทูตของสยามถูกปล้นขณะเดินทางกลับจากกรุงปักกิ่ง ปี 1853/๒๓๙๖¹³ ดำเนินเรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น พระนิพนธ์ในสมเด็จพระยาตำราจาราชาณุภาพ ระบุว่าหลังจากกรมท่าสยามเลิกส่งเรือบรรณาการไปเมืองจีน ทางราชสำนักก็สั่งซื้อและสั่งทำเครื่องกระเบื้องผ่านพ่อค้าจีนในกรุงเทพฯ 2 ห้างเป็นหลัก คือห้างของพระยาโชฎีกราชเศรษฐี (พุก)* เครื่องปั้นเขียนตราภิรมย์ตั้งฮกกี 錦堂福記 และห้างของพระยาพิศาลศุภผล (ชื่น) เครื่องปั้นเขียนตราไปจูลี่เกี 寶珠利記¹⁴ ดูเหมือนเจ้สัวชื่น จินกรมท่าที่เซอร์จอห์น เบาว์ริง เขมนจนกล่าวกระทบไว้ในบันทึกปี 1855/๒๓๙๘ ว่า “ขณะ

รับฟัง (เงื่อนไขการค้าเสรี) เขาตื่นตระหนกดูสายฟ้า 10 สายพาดลงมา ด้วยตระหนักว่าหากร่างสนธิสัญญานี้ถูกนำมาบังคับใช้ อาชีพการงานของเขาคงต้องพังทลายสูญสิ้น...” ในที่สุดก็สามารถปรับตัวได้เช่นเดียวกับพ่อค้ากรมท่าอื่นและกลายเป็นผู้ได้ประโยชน์จากการค้าเสรีเช่นกัน

อนึ่ง อาจต้องยอมรับว่าในบรรดาผู้คนหลากหลายสายอาชีพ พ่อค้าเป็นผู้ที่ปรับตัวได้ไวที่สุดในยามเศรษฐกิจการเมืองผันแปร เจ้สัวชื่นก็เช่นกัน เมื่อเกาะฮ่องกงกลายเป็นเมืองท่าเสรีของเจ้าอาณานิคมอังกฤษในทะเลจีนตามสนธิสัญญานานกิงปี 1842/๒๓๘๕ การค้าที่นี้ก็เจริญคึกคักด้วยปราศจากการขูดรีดของขุนนางเจ้าท่าจีน พ่อค้าจีนทยอยกันออกมาเปิดร้านบนเกาะฮ่องกง ซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าจีนจากทางเหนือกับสินค้าต่างแดนจากอุษาคเนย์ บริเวณ

พานเชิง
ผลิตที่จิ้งเต๋อเจิ้น
ยี่ห้อไปจูลี่เกี

* ต้นตระกูลโชติกะพุกณะ

แรกๆ ที่พ่อค้าจีนลงหลักปักฐานบนเกาะฮ่องกงตั้งอยู่ที่ “หล่ามปักหง” (南北行 หมายถึง ห้างเหนือใต้) เขตสีอวาน ประวัติฮ่องกงลงบันทึกว่าร้านค้าเจ้าแรกๆ ที่นำข้าวไปขายบริเวณ “หล่ามปักหง” คือกง่วนเส็ง 高元盛¹⁵

เซอร์จอห์น เบาว์ริง คงไม่ทราบว่าร้านกง่วนเส็งเป็นร้านค้าข้าวของเจี๊วซิ่น แซ่กอ พ่อค้าแต่จี๊วผู้พำนักอยู่ในกรุงสยาม ร้านนี้ประกอบการค้าบนเกาะฮ่องกงมาตั้งแต่ปี 1843/๒๓๘๖ ในสมัยรัชกาลที่ 3 หลังสงครามฝิ่นจบลงเพียงปีเดียว¹⁶ เวลานั้นผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำเกาะฮ่องกงคือ เฮนรี พอตทิงเกอร์ (Henry Pottinger) ห้างกง่วนเส็งสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่บ้านพระยาพิศาลศุภผล (ซิ่น) หมู่ตึกแก๊งจินริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งคลองสาน เขียนป้าย “ง่วนเส็ง” อยู่บนซุ้มประตูบ้าน (ปัจจุบันคือบริเวณท่าเรือถนนท่าดินแดง) 10 ปีต่อมาในปี 1853/๒๓๙๖ ก่อนเบาว์ริงเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในสมัยรัชกาลที่ 4 เจี๊วซิ่นได้ขายกิจการร้านกง่วนเส็งค้าข้าวที่ฮ่องกงให้นายกอม้าหัว 高滿華 ลูกน้องคนสนิทที่ได้หลงเกื้อหนุนกันมา* กอม้าหัวเปลี่ยนชื่อร้านเป็นง่วนฮวดฮั้ง 元發行 และสร้างอาณาจักรค้าข้าวที่ร่ำรวยที่สุดบนเกาะฮ่องกงในช่วงปลายศตวรรษที่ 19

สำหรับพระยาพิศาลศุภผล (ซิ่น) การโอนขายร้านกง่วนเส็งที่หล่ามปักหงให้กอม้าหัวถือว่ายิ่งป็นครั้งเดียวได้นก 2-3 ตัว ก็คือ มีลูกน้องเก่าที่แก๊งและเชื่อใจได้เป็นคู่ค้าที่ฮ่องกง ช่วยให้ตนมี

บ้านพระยาพิศาล
ผลพานิช แก๊งจิน
ริมแม่น้ำเจ้าพระยา
เขียนป้าย (กอ) ง่วนเส็ง
ปัจจุบันคือท่าเรือ
ถนนท่าดินแดง
ภาพสีโดย
สวพล สุวนิช

* “ได้หลง” เป็นคำไทยทับศัพท์ภาษาแต้จิ๋วว่า “ต่อลั้ง 榮隆” มีความหมายว่าช่วยเกื้อกูล

เวลาที่ทุ่มเทกับงานที่กรุงเทพฯ ได้มากขึ้น การตั้งร้านกงวณเส็งที่
ฮ่องกงทำให้เจี๊วซิ่นรอบรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโลกการค้าใหม่ของ
จีน หนึ่ง งานที่เจี๊วซิ่นสนใจเป็นพิเศษคืองานเดินเรือขนส่งสินค้า
และการปรับปรุงกองเรือของตนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งได้รับการ
สนับสนุนจากกรมท่าเพราะเป็นงานที่อยู่ในความสนใจของราชสำนัก
และเสนาบดีสกุลขุนนาคนผู้ดูแลงานพระคลัง เพลานั้นสยามมีรายได้
จากการส่งออกน้ำตาลทรายชั้นดีและข้าวเป็นจำนวนมาก อุตสาห
กรรมต่อเรือก็รุ่งเรืองเนื่องจากสยามเป็นถิ่นต่อเรือสำเภามาแต่สมัย
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และเริ่มดัดแปลงต่อเรือเดินสมุทรให้มี
ประสิทธิภาพในสมัยรัชกาลที่ 3 ล่วงมาถึงปี 1855/๒๓๙๘ สยาม
สามารถประกอบสร้างเรือกลไฟลำแรกได้สำเร็จ พอถึงช่วงทศวรรษ
1860 สยามก็มีเรือกลไฟ 23 ลำ* และเรือเดินสมุทรอีก 76 ลำ¹⁷
หลังขายห้างกงวณเส็งสาขาฮ่องกงให้กอม้าหัว เจี๊วซิ่นก็ทุ่มทุน
ปรับปรุงกองเรือและลงทุนในกิจการที่เกี่ยวข้องกับการค้าทางทะเล
ในเชิงพาณิชย์ พระยาพิศาลศุภผล (ซิ่น) เป็นเจ้าของเรือกลไฟสยาม
ลำแรกที่เดินเรือไปกลับระหว่างกรุงเทพฯ กับฮ่องกง ออกเดินเรือ
ครั้งแรกเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 1861/๒๔๐๔ พระราชพงศาวดาร
ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียกเรือลำนี้ว่า “ไวกอนแดนิง”

หลังสยามลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง เจี๊วซิ่นก็คาดการณ์
ว่าน่าจะมีพ่อค้าจีนเดินทางเข้ามาค้าขายเพิ่มขึ้นเนื่องจากภาชีนำเข้า
และส่งออกลดลง จึงได้ซื้อที่ดินบริเวณติดกับวัดทองธรรมชาติเพื่อ
เปิดท่าเรือกลไฟ ฮวยจุงล่ง 火船廠 สร้างเป็นหมู่ตึกแก่งเงิน 2 ชั้น
เชื่อมต่อกันเป็นรูปตัวยู ตรงกลางชั้นบนเป็นที่ประดิษฐานศาลเจ้า

---

* ตามเอกสารทหารเรือนับเรือกลไฟได้ 21 ลำ ดู กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ,
ประวัติสถานที่ราชการทหารเรือ และประวัติเรือรบไทยยุคเรือกลไฟ (พ.ศ. 2509)
(กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2509).

แม่หม่าโจว เทพผู้คุ้มครองการเดินทางเรือ หมู่ตึกนี้สร้างให้พ่อค้าจีนเข้าพักยามเดินทางเข้ามาค้าขายที่กรุงเทพฯ (ท่าเรือกลไฟแห่งนี้ต่อมาเรียก “ล้ง 1919”) ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับวัดสำเพ็ง (วัดบhumคงคา) ถือเป็นทำเลดีมีผู้มาเช่าเต็มตลอดทั้งปี การสร้างตลาดค้าส่งที่ฮวยจ่งล่งนี้ จีนขึ้นได้แรงบันดาลใจจาก “หล่ามปักหอม” ในฮ่องกงซึ่งบรรดาพ่อค้าวาณิชจากกวางตุ้ง แต่จีว ฮกเกี้ยน ชัวเถา และเซียงไฮ้มุ่งไปตั้งร้านซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ที่ท่าเรือกลไฟของพระยาพิศาลฯ ในกรุงเทพฯ พ่อค้าวาณิชที่เช่าเปิดห้างได้รวมตัวกันก่อตั้งสมาคมพ่อค้าเรียกว่า กงเก็กฮวยจ่งล่ง 公局火船廠 ซึ่งถือเป็นสมาคมการค้าที่สำคัญในกรุงเทพฯ สมัยนั้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อสยามผ่อนผันอนุญาตให้ชาวจีนสูบฝิ่น พระยาพิศาลศุภผล (ชื่น) ก็ได้เข้าร่วมประมุขและเคยชนะได้เป็นเจ้าภาษีฝิ่นถึง 2 สมัย

The Taiping Rebellion (1850-1864/๒๓๙๓-๒๔๐๗)

หลังราชวงศ์ชิงยอมรับเงื่อนไขที่เสียเปรียบในสนธิสัญญานานกิง ภัยคุกคามจากมหาอำนาจตะวันตกก็ทุเลาลงระยะหนึ่ง หากแต่เกิดปัญหาจากผลพวงและแรงกดดันใหม่ในแผ่นดินจีน ความพ่ายแพ้อันน่าอดสูของกองทัพแมนจูสะท้อนความอ่อนแอของรัฐบาลจีน ปัญหาการนำเข้าสินค้าจากภายนอกอย่างเสรีส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมพื้นถิ่นอย่างรุนแรง ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ บวกกับปัญหาจากภัยธรรมชาติอย่างทุกขภิกขภัยและความยากไร้ของพลเมืองส่งผลให้เกิดกบฏไท่ผิงเทียนกั๋ว 太平天國 ช่วงปี 1850-1864/๒๓๙๓-๒๔๐๗ นำโดยหงซิวเฉวียน 洪秀全 ผู้อ้างตนเป็นภราดาแห่งพระเยซูคริสต์ จุติลงมาเพื่อปลดปล่อยปวงประชาราษฎร์จากมารและความทุกข์

กบฏไต้หวันมีชาวฮากกา (จีนแคะ) เป็นผู้นำ ลูกหลานกลายเป็นสงครามกลางเมืองซึ่งเน้นการขับไล่พวกแมนจู ก่อให้เกิดความเสียหายที่หนักหนาสาหัสเสียยิ่งกว่าสงครามฝิ่น ซึ่งชาติตะวันตกบุกรุกพื้นที่ริมทะเลทางใต้เข้ามา กบฏไต้หวันกินพื้นที่ได้ลุ่มแม่น้ำแยงซี มณฑลกวางสี กวางตุ้ง และฮกเกี้ยน พวกกบฏเชื่อในความเสมอภาค ห้ามขายทาส ห้ามขายหญิงเป็นโสเภณี ห้ามสูบบุหรี่ ห้ามมัดเท้า ฯลฯ การสู้รบเพื่ออุดมการณ์และการปราบปรามอย่างรุนแรงของราชสำนักแมนจูทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า 10,000,000 คน นำความอดอยากและโรคภัยไข้เจ็บมาสู่บริเวณที่สู้รบ หลังกบฏไต้หวันถูกรบลงแล้ว หลายพื้นที่ก็ถูกทิ้งร้างเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อนไร้ชื่อไร้แปดต่อเนื่องไปอีกหลายปี การกบฏครั้งนี้กระตุ้นความขัดแย้งเป็นอริซึ่งกันและกันระหว่างจีนแคะกับจีนกวางตุ้ง ณ บริเวณชายแดนมณฑลกวางตุ้ง การสู้รบระหว่าง 2 กลุ่มภาษานี้ทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า 150,000 คน ระหว่างปี 1864-1866/๒๔๐๗-๒๔๐๙¹⁸ ในบริเวณถิ่นกำเนิดของจีนโพ้นทะเลในมณฑลฮกเกี้ยน มณฑลกวางตุ้ง เรื่อยลงมาจนถึงเกาะไหหลำ การปะทะกัน ปล้นสะดม ก่อวุ่นคู่อริ และการทะเลาะวิวาทระหว่างกลุ่มต่างถิ่นต่างภาษายังคงดำเนินเรื่อยมาจนถึงการปฏิวัติปี 1911/๒๔๕๔ ทำให้แผ่นดินไร้ความสงบ ผู้คนคิดทิ้งถิ่น หลังกบฏไต้หวันเทียนกั๋วถูกรบ พวกขุนนางต่างก็เฟื่องเลี้ยงชุมชนฮากกา ส่งผลให้จีนแคะจำนวนมากต้องอพยพออกไปยังต่างแดน

ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 มหาอำนาจนักล่าอาณานิคมซึ่งมุ่งหมายจะกำราบจีนได้ฉวยโอกาสล่งเกิน จนนำไปสู่สงครามฝิ่นครั้งที่ 2 เรียกว่าสงครามแอร์โรว์ (Arrow War) ตามชื่อเรือโจรสลัดซักรงอังกฤษที่จีนจับกุม สงครามครั้งนี้อังกฤษโจมตีเมืองท่าต่างๆ ระหว่างปี 1856-1860/๒๓๙๙-๒๔๐๓ เรียกร้องให้จีนเปิดประเทศ พร้อมกับอนุญาตให้ค้าฝิ่น สงครามนี้ยุติลงชั่วคราวเมื่อจีนลงนามใน

สนธิสัญญาเทียนจิน ปี 1858/๒๔๐๑ โดยจีนเปิดเมืองท่าเสรีเพิ่ม 10 แห่ง อนุญาตให้ชาวตะวันตกเดินทางภายในประเทศจีนและยอมเสียค่าปฏิกรรมสงคราม 4,000,000 ตำลึงให้อังกฤษ และ 2,000,000 ตำลึงให้ฝรั่งเศส ต่อมาจีนก็ทำสนธิสัญญาสงบศึกกับรัสเซียโดยยกดินแดนทางเหนือและเมืองวลาดีวอสต็อก เมืองท่าที่ปลอดน้ำแข็งให้กับรัสเซีย เมื่อฝ่ายจีนกระด้างกระเดื่อง กองทัพผสมระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสก็ได้ยกไปโจมตี ปล้นสะดม และเผาพระราชวังฤดูร้อนหยวนหมิงหยวน 圓明園 ฉกฉวยเอามรดกทางวัฒนธรรมของอารยธรรมจีนซึ่งสั่งสมอยู่ในพระราชวังดังกล่าวออกไป การปล้นพระราชวังฤดูร้อนในปี 1859/๒๔๐๒ ถือเป็น การปล้นครั้งใหญ่แห่งศตวรรษที่ 19 โบราณวัตถุ หยก ไข่มุก และของมีค่าซึ่งถูกนำออกจากพระราชวังฤดูร้อนในการปล้นครั้งนั้นยังคงถูกจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานตะวันตกหลายแห่ง นายทหารผู้หนึ่งนำสุนัขพันธุ์ปักกิ่งจากพระราชวังฤดูร้อนกลับไปถวายสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย พระองค์ตั้งชื่อสัตว์เลี้ยงตัวนี้อาจเหมาะสมว่า “ลู๊ตตี้” (looty) หรือ “สมบัติที่ปล้นมา”

Overpopulation

ตั้งแต่ตอนที่ราชวงศ์ชิงขึ้นปกครองแผ่นดินจีนในปี 1644/๒๑๘๗ จนกระทั่งเหตุการณ์กบฏไท่ผิงเทียนกั๋ว ปี 1850/๒๓๙๓ จำนวนประชากรจีนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในอัตราก้าวกระโดด* มากกว่ายุคก่อนหน้า ด้วยว่าบ้านเมืองมีสันติสุข การแพทย์และมาตรฐานสุขอนามัยดีขึ้น ทำให้เด็กแรกเกิดและผู้ติดโรคระบาด

---

* ประชากรจีนเพิ่มจาก 150,000,000 คนในช่วงปี 1700/๒๒๔๓ เป็น 450,000,000 คนในปี 1850/๒๓๙๓

เสียชีวิตน้อยลง เพราะปลูกธัญญาหารได้มากขึ้นโดยเฉพาะหัวมัน ซึ่งนำเข้าจากสหรัฐอเมริกา ล่วงมาถึงกลางศตวรรษที่ 19 ที่ดินทำกินเริ่มอืดคัดเนื่องจากความหนาแน่นของประชากร หลายท้องถิ่นมีพื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ รัฐบาลจึงยอมให้ราษฎรย้ายถิ่นฐานได้อิสระกว่ายุคก่อน ดินแดนทางใต้ได้รับความเสียหายจากทั้งสงครามกับนักล่าอาณานิคมชาวตะวันตก และกลุ่มกบฏซึ่งก่อการอยู่บริเวณมณฑลทางใต้ของแม่น้ำแยงซี กอปรกับภัยธรรมชาติที่ประดังประเดเข้ามาทั้งน้ำท่วมและภัยแล้ง ทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างยากลำบาก

ปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้ที่มาบรรจบกัน ทั้งความผิดเคืองอันเนื่องมาจากความหนาแน่นของประชากร ภัยธรรมชาติ สงครามป้องกันเมืองท่า สงครามกลางเมือง ตลอดจนการล่มสลายของรัฐบาล ซึ่งอ่อนแอจนไม่สามารถเจือจุนพลเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลอมรวมเป็นแรงผลักดันให้พลเมืองออกนอกประเทศ ดุจคลื่นอพยพระลอกใหญ่ซึ่งพาผู้คนจากมณฑลฮกเกี้ยนและกวางตุ้งออกไปหากินยังโพ้นทะเล เพราะในสายตาชาวบ้าน แม้ต้องไปทำงานเป็นจ้บจ้าง ก็ถือว่ายังดีกว่าต้องจนตรอกอยู่กับบ้าน ขณะที่ความสิ้นไร้มาเยือนยามจีนเสื่อมลงจนมองไม่เห็นอนาคต

Growth of Treaty Ports

หลังสงครามฝิ่นสิ้นสุดลง เมืองท่าภายใต้สนธิสัญญา ซึ่งให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาวตะวันตกผู้มาเยือน ก็เริ่มทยอยเปิดรับคนจากภายนอก การถือกำเนิดของเมืองท่าเหล่านี้ เช่น นครกวางเจาและเมืองเซี่ยเหมินในปี 1842/๒๓๘๕ และซัวเถาในปี 1858/๒๔๐๑ ส่งผลให้แผ่นดินจีนในยุคนี้แบ่งได้เป็น 2 ระบบ ประหนึ่งรัฐคู่ขนานอันมีลักษณะทางสังคมที่แตกต่างกัน นั่นก็คือ สังคมชนบท

และสังคมเมือง ด้านหนึ่งคือดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปภายในอาณาจักร กว้างใหญ่ ชาวบ้านอยู่ในจารีตประเพณีภายใต้ระบบการปกครอง แบบเดิมๆ แทบไม่มีชาวตะวันตกพำนักอาศัย โลกสากลไร้อิทธิพล ต่อชาวชนบท ส่วนอีกด้านหนึ่งคือบรรดาเมืองท่าสนธิสัญญาซึ่งให้ สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับชาวต่างชาติ เมืองเหล่านี้เรียงตัวกัน ดูกะเาะเล็กใหญ่เรียงรายแนบชายฝั่งจากเหนือลงใต้ เมืองในอาณัติ ของชาติตะวันตกอย่างเซี่ยงไฮ้และอาณานิคมอย่างฮ่องกงเติบโตใหญ่ อย่างรวดเร็ว การค้าและโอกาสทำเงินในเมืองท่าภายใต้สนธิสัญญา ดึงดูดชาวจีนต่างถิ่นเข้ามาทำงานแสวงหาความร่ำรวย โดยเฉพาะ ชาวบ้านในมณฑลริมทะเล ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 ถึงต้นศตวรรษ ที่ 20 เมืองท่าจำพวกนี้ขยายใหญ่ขึ้นกว่าเท่าตัวเมื่อราชวงศ์ชิงลดข้อ จำกัดในการย้ายถิ่นฐาน กอปรกับโอกาสทำเงินดึงดูดให้ชาวชนบท ย้ายเข้าไปหางานทำในเมือง ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เมืองท่าที่ ให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตภายใต้การควบคุมของชาวต่างชาติมี จำนวนถึง 48 เมือง

ในพื้นที่เมืองท่าภายใต้สนธิสัญญา สังคมจีนสมัยใหม่ถือ กำเนิดขึ้น แนวคิดและวิสัยทัศน์ของชาวเมืองเริ่มเปิดกว้างเมื่อได้ ติดต่อกับคนภายนอก มีการปรับตัวให้สามารถเข้าถึงโอกาส เริ่ม คบค้าและคุ้นเคยกับการทำกินแบบตะวันตก ราชวงศ์ชิงที่เสื่อม อำนาจลงไม่อาจปิดกั้นหรือควบคุมอิทธิพลของโลกภายนอกได้อีก ต่อไป ชาวเมืองท่าต่างเริ่มปรับเปลี่ยนวิสัยทัศน์ มองตนว่าเป็นคน เมืองหรือคนรุ่นใหม่ที่พร้อมจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลกสากล ในช่วงนี้รัฐเปิดโอกาสให้ชาวจีนทุกระดับเดินทางออกสู่โลกกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มพ่อค้านักเดินเรือเช่นในอดีต ชาวบ้านผู้ยากไร้ เดินทางไปเป็นจับกังขายแรงงาน เยาวชนออกไปศึกษาต่างประเทศ บ้างเป็นลูกศิษย์หมอสอนศาสนา บ้างเดินทางคนเดียวพบเจอออก

ไปหาประสบการณ์ บ้างยกครอบครัวไปตั้งถิ่นฐานโพ้นทะเล จำนวน
ชาวจีนที่เดินทางออกจากประเทศช่วงปลายราชวงศ์ชิงก็มีจำนวนมาก
อย่างที่มีเคยปรากฏมาก่อน

ด้วยเหตุนี้ เมืองท่าภายใต้สนธิสัญญาจึงกลายเป็นฐานส่งชาว
จีนออกสู่ดินแดนห่างไกลทั่วทุกสารทิศ เท่าที่เรือกลไฟจะสามารถ
นำพวกเขาไปถึงได้ ชาวเมืองที่ใคร่รู้ใคร่ศึกษาต่างเดินทางไปแสวงหา
ความรู้ใหม่ในโลกกว้าง ตัวเรือเดินสมุทรค้าย่อมเยาเป็นอีกปัจจัย
ที่เกื้อหนุนการเดินทางออกนอกแผ่นดินเกิด โดยเฉพาะแรงงานจีน
จำนวนมากซึ่งถูกจูงใจด้วยอัตราค่าแรงที่สูงกว่าอัตราที่จ้างภายใน
ประเทศยามบ้านเมืองฝืดเคือง

ช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 19 มีเรือกลไฟเดินเรือระหว่างกรุงเทพฯ
กับฮ่องกงมากขึ้น บางลำให้บริการตรงระหว่างกรุงเทพฯ เชียงใหม่
ไหล่ลำ และชัวเถา แม้จะมีรอบเดินเรือที่ห่างกว่าก็ตามที ล่วงมาถึง
ปี 1876/๒๔๑๙ เรือเมล์เริ่มเปิดบริการประจำโดยมีตารางการเดิน
เรือที่แน่นอนระหว่างกรุงเทพฯ กับฮ่องกง รัฐบาลจีนทยอยยกเลิก
กฎหมายอพยพย้ายถิ่น นับจากสนธิสัญญาปักกิ่ง ปี 1860/๒๔๐๓
จนถึงการแก้ไขกฎหมายราชวงศ์ชิงในปี 1910/๒๔๕๓ ซึ่งเป็นผลพวง
ของการผลักดันให้เปิดการค้าและการเดินทางเสรีของชาวยุโรป แรง
ผลักดันทางเศรษฐกิจและความสะดวกในการเดินทางทำให้ชาวจีน
หลังไหลออกไปหางานทำทั่วทุกหนแห่ง ดุจคลื่นยักษ์ที่พัดออกจาก
จีน ชาวจีนจำนวนมากเดินทางมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วง 100 ปีระหว่างปี 1850-1949/๒๓๙๓-๒๔๙๒ ชาวจีน
ที่เดินทางเข้ามาหางานทำในสยามมีจำนวนมากกว่าสมัยต้นกรุง
รัตนโกสินทร์นับ 100 เท่า เช่น เมื่อจีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ในปี 1949/๒๔๙๒ ชาวจีนกว่า 20,000,000 คนหนีภัยคอมมิวนิ
ซิสต์ออกนอกประเทศ กว่าครึ่งหนึ่งมุ่งหน้ามายังอุษาคเนย์ พวกที่

เดินทางมาสยามเป็นชาวจีนจากมณฑลทางใต้ เช่น มณฑลกวางตุ้ง ไท่หนานไหหลำ และมณฑลฮกเกี้ยน จีนเหล่านี้แยกได้เป็น 5 กลุ่ม ภาษาหลัก ได้แก่ กลุ่มภาษาแต้จิ๋ว แคะ (ฮากกา) ไท่หนาน ฮกเกี้ยน และกวางตุ้ง

The Teochew

ในบรรดาประชากรจีนในสยามสมัย ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวแต้จิ๋วเป็นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ที่สุด จีนแต้จิ๋วเดิมมาจากพื้นที่ตอนเหนือของมณฑลกวางตุ้ง บริเวณชายแดนติดกับมณฑลฮกเกี้ยนเป็นท้องที่ริมทะเลซึ่งประสบอุทกภัยอยู่เนืองๆ นอกจากงานกสิกรรม ชาวแต้จิ๋วมีอาชีพเป็นพ่อค้านักเดินเรือมาช้านาน เดิมเดินเรือออกจากจางหลินซึ่งเป็นเมืองท่าสำเภากว๋างตุ้ง “อั้งเถ่าจู้” 紅頭船 ต่อมาย้ายมาออกเรือที่ซัวเถา ซึ่งเจริญขึ้นในฐานะเมืองท่า สนธิสัญญาเมื่อปี 1858/๒๔๐๑ วิลเลียม รัสเซนเบอร์เกอร์ (William Ruschenberger) นายแพทย์ผู้พำนักอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อปี 1838/๒๓๘๑ บันทึกไว้ว่า ลูกเรือสำเภากว๋างตุ้งในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นชาวแต้จิ๋ว เจนนิเฟอร์ คัชแมน ระบุว่าชาวแต้จิ๋วที่เดินเรือทำการค้ากับชาวสยามในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 19 มาจากไห่หยาง (ชื่อเดิมของเมืองแต้จิ๋ว) เจิงไห่ (อำเภอล่งไห่) เหยาผิง (อำเภอเหยี่ยวพัง) เจียหยาง (อำเภอ กิกเอี้ย) หนานอ้า (อำเภอหน่าอ้อ) และตงหลงกั้ง (ส่วนหนึ่งของอำเภอเก่งไห่)

ชายชรา
เฝ้าศาลเจ้าเก่า
ถนนทรงวาด
ถิ่นการค้า
ของชาวแต้จิ๋ว
ในกรุงเทพฯ

เรือสำเภา
สมัยศตวรรษที่ 19

ชาวแต้จิ๋วเดินทางเข้ามาค้าขายในสยามตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเฉพาะช่วงศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นช่วงที่จีนขาดแคลนข้าว ต่อมา หลังกรุงแตกในปี 1767/๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (แต่สิน 鄭信*) บุตรจีนแต้จิ๋วผู้เกิดในแดนสยาม ได้ปราบดาภิเษก ขึ้นเป็นกษัตริย์ทำให้มีชาวแต้จิ๋วหลังไหลเข้ามาอยู่ในสยามมากขึ้น ซึ่งเป็นโอกาสเหมาะเพราะระยะนั้นไทยสูญเสียไพร่พลไปมาก จึง ต้องการแรงงานเพิ่มเติม บันทึกชาวต่างชาติสมัยรัชกาลที่ 3 ช่วง ทศวรรษ 1830 หลายฉบับระบุว่ากรุงเทพฯ มีจีนแต้จิ๋วพำนักอยู่เป็น จำนวนมาก หนึ่งในนั้นกล่าวว่า "...ชาวแต้จิ๋วนับได้จำนวนมากที่สุด (ในบรรดาชาวจีน)" ขณะที่อีกฉบับกล่าวว่า "...ชาวจีนที่อาศัยอยู่ ส่วนใหญ่เป็นจีนแต้จิ๋ว"

ในบริเวณถิ่นเดิม ชาวแต้จิ๋วเชี่ยวชาญเรื่องการเพาะปลูกเพื่อการพาณิชย์ เป็นเหตุให้ชาวแต้จิ๋วนิยมเข้ามาทำกินในสยาม เพราะ เป็นอาณาจักรที่ดินดีและชุ่มชื้น นอกจากการปลูกผักแล้ว พืชที่ ชำนาญ ได้แก่ พริกไทย และอ้อยสำหรับทำโรงหีบน้ำตาลทรายเพื่อ การส่งออก แต่เดิมคนไทยนิยมบริโภคน้ำตาลโตนดหรือน้ำตาล มะพร้าวมากกว่า การปลูกอ้อยเพื่อผลิตน้ำตาลทรายขาวเป็นอุตสาหกรรมที่ชาวจีนริเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 2 ภายในเวลาไม่กี่ปี น้ำตาล ทรายก็ได้กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของสยามจนกระทั่งปี 1880/ ๒๔๒๓ เมื่อต้นทุนการผลิตในประเทศสูงกว่าราคาตลาดโลก อุตสาหกรรมน้ำตาลจึงเริ่มเสื่อมลง ชาวแต้จิ๋วซึ่งอพยพไปยังบริเวณอื่นของ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มักประกอบอาชีพด้านการเกษตรเช่นกัน¹⁹

ในตลาดแรงงานหลักของอุษาคเนย์ที่สิงคโปร์และปีนังช่วง

---

* สกคคำตามเอกสารม่อเทียนชื่อ ยูมิโอะ ซากุราอิ นักวิชาการชาวญี่ปุ่น สกค ว่า "เจิ้งซิน" 鄭新 ส่วนในเอกสารอื่นๆ ปรากฏเป็น "เจิ้งซิน" 鄭信-บรรณาธิการ

ทศวรรษ 1880 ราคาต่อหัวกรรมกรแต่จิวอยู่ที่ 125-140 เหรียญ ต่อคน สูงกว่าราคาจับกังจีนแคะซึ่งซื้อขายกันที่ 70-80 เหรียญต่อคน นั่นก็เพราะชาวแต่จิวชำนาญการเพาะปลูก ทำผลผลิตในไร่ในสวนได้สูง เจ้าของสวนยาสูบในอินโดนีเซียจึงนิยมว่าจ้างไปทำสวนยาสูบ

ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พื้นที่เพาะปลูกบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำบางปะกง เรื่อยไปถึงเมืองตราดพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อหมอบรัดเลย์มิชชันนารีชาวอเมริกัน เดินทางไปเยือนเมืองจันทบูรในปี 1836/๒๓๗๙ เขาก็พบว่าที่จันทบูร “มีจีนแต่จิวและจีนฮกเกี้ยนจำนวนมาก” นอกเมืองในชนบท “มีจีนแต่จิวจับจองทำไร่อ้อย สวนพริกไทย และใบยาสูบเป็นหลัก”²⁰

กลางศตวรรษที่ 19 จีนแต่จิวครอบครองพื้นที่เพาะปลูกริมแม่น้ำบริเวณภาคกลาง แต่ดูเหมือนพวกเขาจะไม่ถนัดหรือขวนขวายเข้าไปหักล้างถางพงในดินแดนที่เป็นป่า ซึ่งอยู่ลึกเข้าไปห่างไกลตัวเมืองและเส้นทางสัญจรทางน้ำ ยกเว้นที่เมืองตากและเชียงใหม่ อันเป็นชุมทางการค้าซึ่งมีพ่อค้าจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานมาแต่สมัยอยุธยา เมืองทั้งสองถือเป็นที่ตั้งของตลาดแลกเปลี่ยนสินค้าระดับภูมิภาค (พบเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์หมิงจำนวนมากตามเส้นทางการค้าในบริเวณ 2 จังหวัดนี้) ตากเป็นเมืองบนเส้นทางค้าเกวียนซึ่งเชื่อมอาณาจักรล้านนาเข้ากับกรุงสยาม สามารถเชื่อมต่อกับเส้นทางขนส่งทางน้ำผ่านลำน้ำปิงสู่ปากน้ำโพ อันเป็นชุมทางสำคัญในกลุ่มเจ้าพระยาเมืองตากและเชียงใหม่มีพ่อค้าจีนแต่จิวตั้งรกรากค้าขายอยู่ ด้วยว่าเป็นจุดแลกเปลี่ยนสินค้าจากพม่าทางตะวันตก ยูนนานทางเหนือ รวมทั้งพิษณุโลกและสยามทางใต้มาแต่ในอดีต²¹

นอกจากการค้า การย้ายถิ่นขึ้นเหนือของจีนแต่จิวอาจมีเหตุ

ผลเรื่องครอบครัวเป็นปัจจัย เช่น กรณีบรรพชนของหลวงอนุสารสุนทร (สุนธีร์ ชูติมา) คหบดีเมืองเชียงใหม่ นางอุณณ์ ชูติมา ธิดาของนายกิม นิมมานเหมินท์ และหลานตาของหลวงอนุสารสุนทร* ได้ให้สัมภาษณ์กับนิตยสารเอาไว้วว่า บรรพชนฝ่ายมารดาของคุณหลวงอนุสารสุนทร ชื่อจีนชื่อ นางหงษ์ แซ่แต่้ (คนลำพูนออกเสียงเป็นแซ่แต่้) เป็นจีนแต่้จิวในสังกัดสมเด็จพระเจ้าตากสิน อพยพออกจากกรุงเทพฯ ขึ้นเหนือในสมัยรัชกาลที่ 2 คราวเกิดเหตุ “กบฏเจ้าฟ้าเหม็น” ในปี 1809/๒๓๕๒ เมื่อเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราชเจ้าพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พร้อมด้วยหม่อมหม่อมทวายทและบ่าวไพร่ในกรมประมาณ 30 ชีวิต ถูกลงพระราชอาญาสำเร็จโทษ จีนชื่อ (หรือจีนฮ่อ) แซ่แต่้จึงพาครอบครัวหนีมาหลบซ่อนตัวอยู่ที่ลำพูน ภายหลังรุ่นหลานบางคนได้ขยับขยายย้ายไปทำงานที่เชียงใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5²²

จีนแต่้จิวอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งโดดเด่นในมณฑลพายัพก็คือห้างกิมเซ่งหลี 金成利 ก่อตั้งขึ้น ณ ตรอกบ้านจีน เมืองตาก กลุ่มการค้านี้เกิดจากมิตรภาพของชาย 3 คน ได้แก่ ลูกจีนเมืองตาก 2 คนคือ หลวงนราพิทักษ์ (บุญเย็น) ปลัดฝ่ายจีนเมืองตาก บุตรของจีนมักกับหลวงบริรักษ์ประชากร (ทองอยู่) ปลัดฝ่ายจีนเมืองตากคนต่อมา และจีนนอกชื่อ เตียอูเต็ง 張有丁/張宗煌 ซึ่งภายหลังได้รับพระราชมานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอุดรภัณฑ์พานิช (นายอากรเต็ง 1842-1919/๒๓๘๕-๒๔๖๒) บทบาทอันโดดเด่นของพ่อค้าชาวแต่้จิวแห่งลุ่มน้ำปิงกลุ่มนี้ถูกบันทึกไว้ในหนังสือของศาสตราจารย์สกินเนอร์ (G. William Skinner) นักวิชาการด้านจีนศึกษา โดยละเอียด²³

---

* ทวดของนายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ปี 1997-2001/๒๕๔๐-๒๕๔๔

ตำนานห้างกิมเซ่งหลี เริ่มจากอุเต็ง แซ่เตีย
หนุ่มผู้ยากไร้จากอำเภอเตี้ยอั้ง ตัดสินใจมาหา
งานในสยาม โดยทำสัญญากู้ยืมเงินจำนวน 18
บาทเป็นค่าโดยสาร สมเด็จพระยาดำรง
ราชานุภาพทรงพระนิพนธ์ประวัติชีวิตหลวงอุดร
ภักดิ์พานิชไว้ว่า “...เมื่อแรกเข้ามาถึงเมืองไทย
รับจ้างเขาเป็นจับกังพายเรือ (ได้รายได้เดือนละ
3 บาท) ด้วยในสมัยนั้นถนนร่นแคบยังไม่ใคร่มี ไปไหนไปเรือกัน
เป็นพื้น พวกจีนที่เป็นเถ้าแก่มาใช้เรือสำปั้น 3 กระทงเวลาไปไหน
ตัวเถ้าแก่นั่งคัดท้าย มีจับกังพายจ้ำไปข้างหัว 2 คนเขามักจ้างจีน
ใหม่ ให้ค่าจ้างถูกๆ เพราะจับกังพายเรือไม่ต้องรู้ภาษาไทย แล้วแต่
เถ้าแก่สั่งให้พายก็พายไป รับจ้างพายเรืออยู่จนได้เงินใช้หนี้ที่เขา
ทอดรองค่าโดยสารหมดแล้ว จึงคิดอ่านไปรับจ้างเขาหุงข้าวกะทะใน
โรงกงสีสำหรับเลี้ยงจับกัง ได้ค่าจ้างมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ค่อยสะสม
ค่าจ้างไว้เป็นทุน จนพอจะออกค้าขายโดยลำพังได้...”

จับกังแจวเรือ
แม่น้ำเจ้าพระยา

จากนั้นเตี้ยอุเต็งย้ายไปรับจ้างในสวนผักได้เงินเดือนละ 10
บาท ไม่นานก็ออมเงินได้จำนวนหนึ่งนำไปปล่อยกู้หารายได้จากผู้ที่
ยากจนกว่าตน เมื่อสะสมทุนได้ระดับหนึ่ง จึงตั้งเดินทางขึ้นเหนือไป
ค้าขายเมืองตากในปี 1870/๒๔๑๓ เขาโชคดีได้แต่งงานกับทองก้อน
จากครอบครัวผู้มีฐานะในล้านนา รวมถึงได้พบกับกัลยาณมิตร 2
คน คือจีนบุญเย็นและจีนทองอยู่ ทั้งสองเป็นผู้มีทุนเป็นหลักเป็นฐาน
อยู่ที่เมืองตาก จึงตกลงร่วมมือกันทำธุรกิจภายใต้ชื่อห้างกิมเซ่งหลี
ตอนที่เงินตั้งขึ้นไปค้าขายที่เชียงใหม่ตามคำแนะนำของแม่ยาย เขา
สามารถผูกสัมพันธ์กับทั้งเจ้านายเมืองเชียงใหม่และพระนรินทรราช
เสนี (พุ่ม)* ข้าหลวงสยามประจำเชียงใหม่ จึงมีเส้นสายเข้าไปรับ

* เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์ (พุ่ม ศรีไชยันต์)